

ΕΝΔΟΧΩΡΑ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ:

★ ΠΟΙΗΣΗ:

Α. Θ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ: Ποιήματα.
Δ. Π. ΠΑΠΑΔΙΤΣΑΣ: 'Από την «Ποίηση 1».
ΠΑΠΑΧΡΟΝΗΣ Λάμπρος: Τὸ δέντρο.

★ ΠΕΖΟΓΡΑΦΙΑ:

ΤΖΑΛΛΑΣ Κίμων: 'Ο θάνατος τοῦ πατέρα.
ΜΗΛΙΩΝΗΣ Χριστόφορος: Ποιὸς πρόδωσε.

★ ΜΕΛΕΤΗ:

ΔΑΛΛΑΣ Γιάννης: 'Αναφορά στὴν ποίηση τοῦ Δ. Π. Παπαδίτσα.

★ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:

Ο. V. DE L. MILOSZ: Σ' ἓνα παιδικὸ τόπο, Στὸς ἤχους μιᾶς
μουσικῆς ('Απόδοση: Τάσου Κόρφη).
ΣΤΡΑΒΩΝ: Οἱ Συβαρίτες } ('Απόδοση: 'Ελευθ. Χωρίτη).
ΣΙΜΙΑΣ: Πέλεκυς }

★ ΑΡΘΡΟ: 'Η Φιλοσοφικὴ Σχολή ★ ΑΠΟΨΕΙΣ: γιὰ τὴν Κριτική: 'Επιστροφή στὸ χῶρο μας—'Η ἐπίκριση κι ἡ ἀγνόηση—'Η ἀνοχή τῆς Κριτικῆς—Κριτικὴ Σημειωματογραφία—Καὶ μοντέρνα Κριτικὴ—Οἱ 'Ανθολογίες—Καὶ τὸ συμπέρασμα. ★ ΧΡΟΝΙΚΑ: Γραμματεὺς καὶ Φαρισαῖοι—Λουκῆς 'Ακρίτας—Τόμας 'Ελιοτ—'Ο κ. Γεωργούλης κι οἱ προκαταλήψεις—Ζητεῖται πνευματικὸς κηδεμόνας—Κινηματογραφικὴ Λέσχη—'Η παρουσίαση τῶν ποιητῶν.

ΔΙΕΥΘΥΝΟΥΣΑ ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΟΜΑΔΑ:

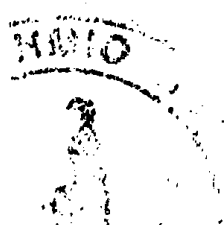
ΑΡΑΓΗΣ Γιώργος
ΔΑΛΛΑΣ Γιάννης
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Πύρρος
ΚΑΡΒΕΛΗΣ Τάκης
ΛΕΟΝΤΑΡΗΣ 'Αχιλλέας
ΛΩΛΗΣ Νίκος
ΜΗΛΙΩΝΗΣ Χριστόφορος
ΣΟΥΛΗ 'Αρτεμη
ΣΤΑΜΑΤΗΣ Στέφανος
ΤΖΑΛΛΑΣ Κίμων
ΤΖΑΛΛΑΣ Λευτέρης
ΤΖΙΟΒΑΣ Φρίξος
ΤΖΟΥΛΗΣ Θανάσης
ΤΟΥΛΟΥΠΗΣ Φάνης

Υπεύθυνοι Περιοδικού: Γιώργος Αράγης, Γιοσέφ 'Ελιγιά 14
ἀπέναντι τοῦ Νόμου: Τυπογράφει: 'Ελ. Τζάλλας, Δαγκλή 10

Υψηλὴ συνεργασίας - "Εντυπα: Γιάννη Δάλλα (Δαγκλή 10)

Συνδρομές: Φρίξο Τζιόβα ('Ασπράγγελοι Ζαγορίου)

Συνδρομή 'Ετήσια Δραχ. 60—Τιμὴ Τεύχους Δραχ. 10

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Ἡ ἴδρυση τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς στὰ Γιάννινα εἶναι τὸ πρῶτον ποὺ μπορούσε νὰ σηκώσει, γιὰ τὴν πόλιν, ἡ πραγματικότητα τῆς Ἐπαρχίας μας. Κι ἂς ἔχουν ἀντίθετη γνώμη μερικοὶ καλοκάγαθοι, κι ἂς χύνουν ἄλλοι δάκρυα χρυσόδελου, γιὰτὶ τάχα μᾶς ξεγέλασαν δίνοντάς μας τὴν πρῶτη μερίδα.

Τὸ εἶχαμε ξαναπεῖ πέρυσι τέτοιον καιρὸ (τεῦχος 26) πὺς τὰ περὶ Τρίτου Πανεπιστημίου εἶναι προδικασμένοι Δονχιωτισμοί, μ' ὅλο πὺν κινδυνεύαμε νὰ μᾶς ποῦν «μὴ πατριῶτες», ὅσοι τὸν πατριωτισμὸ τὸν καταλαβαίνουν σὰν ἀνεδαφικὸ ρομαντισμὸ καὶ ρητορεία ἢ σὰν ἐμπόρευμα πὺν εὐκολὰ μπορούν νὰ τὸ καπιλευτοῦν γιὰ «τὰ ἀτομικά τους ντερέσια καὶ τὴν ἰδιοτέλεια», ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Μαρτυριάννης. Ἀν μελλοντικά θὰ δημιουργηθοῦν οἱ προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἴδρυση κι ἄλλων Σχολῶν, αὐτὸ εἶναι ἓνα ἄλλο θέμα.

Ἀπὸ τὴ Φιλοσοφική μας Σχολή περιμένουμε πολλὰ πράγματα. Καὶ τὸ πρῶτον σημαντικό: ν' ἀνοίξει τὰ παρὰθυρα, γιὰ νὰ μπεῖ ὁ ἀέρας τῶν σύγχρονων ἰδεῶν σ' αὐτὸν τὸν τόπο πὺν κινδύνευε νὰ τὸν πνίξει ἡ μούχλα τοῦ στεῖρου συντηρητισμοῦ. Περιμένουμε —γιὰ νὰ μιλήσουμε πρῶτον καθαρά— νὰ μεταφέρει τὸ πνεῦμα τοῦ «δημοτικισμοῦ» στὴν εὐρύτερη σημασία του, αὐτοῦ πὺν πιστεύει στὶς νεοελληνικὲς ἀξίες, πὺν βλέπει τὸν νέον ἑλληνισμό σὰν δέντρο πὺν τὶς ρίζες του τὶς ἔχει στὴν παράδοση, ἀλλὰ μεγαλώνει κι ἀναπνέει στὸ δικὸ του ἀέρα, χωρὶς νὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὰ ψεύτικα στηρίγματα τῆς προγονοπληξίας. Εἶναι καιρὸς νὰ ξαναγυρίσει σὲ τοῦτον τὸν τόπο τὸ πνεῦμα τοῦ Βούλγαρη, τοῦ Ἀνθρακίτη, τοῦ Βιλαρά. Πρὸ παντός τοῦ Ἀνώνιμου τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας».

Τὸ ὅτι ἡ Φιλοσοφική μας Σχολή, στὰ πρῶτα της βήματα, διεκδύεται ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, πὺν ξεχωρίζει γιὰ τὶς προοδευτικὲς του κατευθύνσεις, εἶναι εὐτύχημα. Δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ νὰ ξεκινήσει κι αὐτὴ ἀπὸ τὶς ἴδιες ἀρχές.

O. V. DE L. MILOSZ

Σ' ένα παιδικό τόπο

Σ' ένα παιδικό τόπο που ξαναβρήκαμε στα δάκρυα
σέ μιὰ πόλη ισφυγμών μιᾶς πεθαιμένης καρδιάς,
(Ἐπιδρομή φτερῶν σ' ἀνήσυχο λίκνο,
πτεροκοπήματα τῶν πουλιῶν τοῦ θανάτου,
παφλασμοὶ μαύρων φτερῶν στὰ νερὰ τοῦ θανάτου).
Σ' ένα παρελθὸν ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνο, ἄρρωστο ἀπὸ τὴ θερμὴ
τ' ἀγαπημένα μᾶτια τοῦ πένθους τῆς ἀγάπης φέγγουν ἀκόμα
μὲ μιὰ γλυκεῖα φωτιά πυροῦ μετάλλου, μὲ μιὰ μελάγχολη γοητεία.
Σ' ένα παιδικό τόπο που ξαναβρήκαμε στα δάκρυα .
—“Οἰμῶς ἡ μέρα κλαίει στὴν κενότητα τοῦ σύμπαντος.

Γιατὶ μοῦ χαμογέλασες στὸ ἑσπερινὸ φῶς
καὶ γιατί καὶ πῶς κατόρθωσες νὰ μὲ ἀναγνωρίσεις
ξένη κόρη μὲ τ' ἀρχαγγελικὰ βλέφαρα,
μὲ τὰ γελοστά, γαλαζόχροα, ἐρωτικὰ βλέφαρα,
κισσοὶ τῆς νύχτας τοῦ καλοκαιριοῦ ἐπὶ σελήνῃ τῶν λίθων;
Καὶ γιατί καὶ πῶς κατόρθωσες τόσο ξοφνικὰ νὰ μὲ ἀναγνωρίσεις
ἐσὺ, ποὺ δὲν ἐγνώρισες ποτὲ
τὸ πρόσωπό μου, τὴ μιζέρια τῆς ζωῆς μου καὶ τὸ πένθος μου,
διάχυτη, ὠχρή, μελωδική, ἴδια μὲ τὴν ὁμίχλη, ἀγαπημένη,
γιὰ κεῖνον ποὺ πεθαίνει κάτω ἀπὸ τὴ νύχτα τῶν βλεφαρίδων σου.
—“Οἰμῶς ἡ μέρα κλαίει στὴν κενότητα τοῦ σύμπαντος.

Ποιὲς λέξεις, ποιὲς μουσικὲς, τρομυχτικὰ παλιῆς
ριγούλε μέσα μου στὴν αἰθέρια σου παρουσία,
σκατεινὸ, ἄυλο, μακρινὸ κι ὁμορφο περιστέρι τῶν ἡμέρῶν
ποιὲς μουσικὲς σὲ ἤχῳ στὸν ὕπνο;
Κάτω ἀπὸ ποιὲς φυλλωσιές, πολὺ ποιλιάς μοναξιάς,
μέσα σὲ ποιὰ σιωπὴ, σὲ ποιὰ μελωδία ἢ σὲ ποιὰ
φωνὴ ἐνὸς ἄρρωστου παιδιοῦ σὲ ξοναβρίσκω, ὦ ἀγνή,
ὁμορφῇ, ὦ μουσικὴ ἀκουσμένη στὸν ὕπνο;
—“Οἰμῶς ἡ μέρα κλαίει στὴν κενότητα τοῦ σύμπαντος.

Ἀπόδοση: ΤΑΣΟΥ ΚΟΡΦΗ

Στοὺς ἦχους μιᾶς μουσικῆς

Στοὺς ἦχους μιᾶς ἀπαλῆς μουσικῆς ποὺ ξεκουράζει
σὰν τὸν ἦχο τῆς βροχῆς στὰ ἔλη τῆς σελήνης
παιδί, ποὺ τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ αἶμα βράζει τὸ στόμα σου —
ῥιμο δαιμάσκηνο—

Στοὺς ἦχους ἀπὸ μέλι τῶν τρεμουλιαστῶν σου λόγων,
ἐδῶ, στὴν ὑγρὴ καὶ ζεστὴ σκιά τοῦ γέρικου τοίχου,
ὅπου ἡ Δυστυχία, τεμπέλικο κτήνος, κοιμάται.

Στοὺς ἦχους τοῦ τραγουδιοῦ σου, ἦχοι μιᾶς ἄρπας σκουριασμένης,
διάφανη κόρη ποὺ λάμπεις σὰν τὸ νοτισμένο μῆλο
—(Τὸ κεφάλι μου εἶναι τόσο βαρὺ ἀπὸ τὴν κούφια αἰωνιότητα,
οἱ χρυσόμυγες βομβοῦν μ' ἓνα θόρυβο ἀνόητο καὶ γλυκό,
γύρω ἀπὸ τὰ βῶδινα μεγάλα μάτια σου, ποὺ παίρνουν γιὰ παράθυρα).
Στοὺς ἦχους τῆς φωνῆς τοῦ καλοκαιριοῦ ποὺ νανουρίζει καὶ πυρᾶνει,
κάλε με νὰ ὀνειρεύομαι ἐκεῖνο ποὺ ἤθελα νὰ εἶμαι
καὶ δὲν εἶμαι.

Τὶ ὁμορφὰ μάτια, ποὺ δὲν με νοιάζει σὲ ποιοὺ ζῶοι ἀνήκουν
λευκὴ κόρη τοῦ Ἰουνίου, ἐρωμένη τοῦ ὕπνου!

Ἡ καρδιά μου, ἡ καρδιά μου εἶναι γεμάτη βροχή,
ἡ σκέψη ἂν ζῶ ἢ δὲν ζῶ μ' ἔχει πολὺ κουράσει.
Ἐγὼ ἡ φωνή σου, ὑδάτινη, ὅπως ἡ ἄμμος τρέχει
καὶ με κοιμίζει ἀπ' ὅλα μοκρὰ κι ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου
ἀνάμεσα σὲ τρεῖς μπουκάλια ἀδειασνὲς κόπω ἀπ' τὸ τραπέζι.

—Ἡδονικὰ πνιγμένος στὸ ποτάμι τῆς φωνῆς σου.

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΣΤΟ ΧΩΡΟ ΜΑΣ

Μετά την απελευθέρωση, όταν η ποίηση καὶ γενικώτερα τὸ πνεῦμα ἀναζήτησε τὸ νόημα καὶ τὴν ἔκφραση τοῦ νεοελληνικοῦ χώρου, ἡ Εὐρώπη βιάδιζε μὲ μιὰ προχωρημένη συναισθηματικὴ καὶ διανοητικὴ ἐμπειρία τὴ συνέχεια τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἡ νεοελληνικὴ ποίηση, ἀνάμεσα στὴν καταδίκη καὶ στὴν περιπέτεια, δὲν εἶχε καὶ τὰ περιθώρια τῆς ἐκλογῆς: χρειάζονταν τὴν ἐμπειρία αὐτὴ γιὰ νὰ κερδίσει ἓνα τεράστιο ἄλμα σύνδεσης μὲ τὴ συνέχεια τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος καὶ ν' ἀποκτήσει μιὰ προβληματισμένη ὀπτικὴ γιὰ τὶς ἀναζητήσεις καὶ τοὺς προσανατολισμούς της πάνω στὴν παράδοση. Φυσιολογικὰ τὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα στάθηκε πολὺ προχωρημένο γιὰ νὰ μὴν χρωματίζει μὲ κινήσεις, στοιχεῖα, καὶ γνωρίσματα ὁλότελα δικά του τὰ δικά μας πράγματα. Ἐξ ἄλλου ἡ παράδοση, μετὰ τὴν μακροχρόνια ὑποδούλωση, βρέθηκε ἀνώριμη ν' ἀφομοιώσει μιὰ τόσο ἰσχυρὴ ἐμπειρία —κι ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις, ὅπως τοῦ Σολωμοῦ ἢ τοῦ Καρυωτάκη, στάθηκε ἀδύνατο νὰ ἐπιτύχουν τὴ γενικώτερη ἀπελευθέρωση. Ὁ χώρος μας ἀντιμετωπίζοντας ἓνα εἶδος ἐσωτερικῆς κατοχῆς, διέτρεχε τὸ στάδιο μίας ἀποφασιστικῆς δοκιμασίας: ἡ διάσωσή του ἐσήμαινε προπάντων τὴν πραγματικὴ ἔξοδο ἀπὸ τὴ δουλεία. Καὶ χρειάστηκε νὰ μεσολαβήσει τὸ κίνημα τοῦ δημοτικισμοῦ κι ἡ κατανόηση τῆς σημασίας του ἀργότερα, ὁ λογιωπατισμὸς τῆς δημοτικῆς τοῦ Παλαμά κι ὁ ἀντίστροφος δημοτικισμὸς τοῦ Καβάφη, ἡ θαυμάσια ἀνάταση τῆς ποιητικῆς γενιάς τοῦ '30, γιὰ νὰ συντελεστεῖ μέσα ἀπὸ τὶς συμφορὲς τοῦ πολέμου ἡ ἀμαδικὴ ἐπιτέλους ἐπαφὴ μὲ τὰ δικά μας. «Μὰς διώχνουνε τὰ πράγματα» εἶπε μὲ διαισθητικὴ πιθανότητα ἰδιοφυΐα ὁ Καρυωτάκης. Κι ὥστόσο, ὅταν ἓνα μεγάλο μέρος τῆς μεταπολεμικῆς ποίησης ἐπέστρεφε στὰ πράγματα κι ἡ καμπύλη τροχιά τῆς ποίησης προσγειώνονταν, μετὰ τὴν αἰώρηση, στὴ νεοελληνικὴ πραγματικότητα ἄμεσα, δυσφορήσαμε. Παραγνώρισαμε αὐτὴ τὴν ποίηση ποὺ σημείωνε τὴν ἐφηβεία τῆς νεοελληνικῆς ἐμπειρίας καὶ τὴ θεωρήσαμε σὰν μὴ ἀνανεωτικὴ τῆς προηγούμενης ποιητικῆς γενιάς.

Η ΕΠΙΚΡΙΣΗ ΚΙ Η ΑΓΝΟΗΣΗ

Γιὰ ὅ,τι νέο καὶ αὐθεντικὸ της, ἡ μεταπολεμικὴ ποίηση γνώρισε ἀπὸ τὰ πρῶτα βήματα τὴν ἀδιαφορίαν, τὴ σιωπὴ ἢ τὴν ἐπικρίσιν τῆς κριτικῆς. Κι ἡ στάση αὐτή, ποὺ μετράει κατὰ ἓνα τρόπο τὴν πνευ-

ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΙΤΙΚΗ

ματική μας έπαρξια, υπέβαλε με τὸν καιρὸ τὸ πνεῦμα μιᾶς ἀντιδικίας, με συνέπεια, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἀδιαφορία ἢ τὴν περιφρόνηση καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ποίησης, ν' ἀποδοθῇ πρόθεση στὴν κριτικὴ γιὰ τὴν ἀντίδραση αὐτή. Ὑπάρχουν περιπτώσεις πράγματι κι ἐνδείξεις πὺλ ἡ κριτικὴ γενιὰ τοῦ μεσοπολέμου δὲν στάθηκε ἀνάξια τέτοιᾶς μομφῆς. Ἀλλὰ τὸ ζήτημα δὲν μένει ἐκεῖ. Ἡ ποίηση ἀποτελεῖ στὴν Ἑλλάδα τὴν πιὸ προχωρημένη μορφή ἐντεχνίου λόγου. Ἔχει διάρκεια παράδοσης, εὐνοήθηκε ἀπὸ ἐξαιρετικὲς παρουσίες καὶ κατάφερε νὰ συνδεθῇ με τὴν εὐρωπαϊκὴ πορεία. Ἡ κριτικὴ ἀντίθετα δὲ γνώρισε μιὰ τύχη ἀνάλογη. Ἡ κριτικὴ πὺλ γύρισε τὶς πλάτες στὴν μεταπολεμικὴ ποίηση, ἐξαντλώντας τὰ περιθώριά της, κατάφερε νὰ μὴν ἀρνηθῇ τὴν ποιητικὴ γενιὰ τοῦ '30. Ἐντυπωσιασμένη μίλησε καὶ ξαναμίλησε γιὰ τοὺς ἐκπροσώπους της χωρὶς τὸ βάρος μιᾶς κατὰ βάθος ἀξιολόγησης ἢ τοποθέτησης. Φυσιολογικὰ πίστεψε πὺς ἡ ποίηση σταματοῦσε ἐκεῖ ἢ συνεχίζονταν στὴν κατ' εὐθείαν προέκταση. Μέχρι πὺλ συγκατένευσε στὶς περιπτώσεις πὺλ μεταπολεμικὰ ἀναμασθήθηκε αὐτὴ ἡ ποίηση. Κάτω ἀπὸ τὴ διαμόρφωση μιᾶς τέτοιᾶς κριτικῆς νοοτροπίας, ἡ ἐμφάνιση τῆς μεταπολεμικῆς ποίησης ἀποτελεῖσε τοῦλάχιστον πράξη αὐθάδειας. Κι ὅσοδήποτε ἂν δὲν τὴ χωρίζε τὸ ἥθος της ἀπὸ τὴν κριτικὴ —ὄχι βέβαια τὴν μεταπολεμικὴ πὺλ παρουσιάστηκε ἀργότερα καὶ ἀπομονώθηκε τόσο περίεργα— ἡ ἀδυναμία καὶ τὸ παρωχημένο τῆς κριτικῆς συνιστοῦσαν ἤδη ἓναν προδικαστικὸ παράγοντα ἀπροσπέλαστο.

Ἡ ΑΝΟΧΗ ΤΗΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Εἶναι κοινὸς τόπος: ἡ χώρα μας στερεῖται πνευματικῆς ζωῆς. Μιὰ πραγματικότητα πὺλ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἀρνητικῶν ἐπιπτώσεων, παρᾶχωρεῖ στὴν κριτικὴ τὸ προνόμιο τῆς ἀνεξέλεγκτης γνώμης. Ἡ κριτικὴ μιλά ἐρήμην τῆς γνώμης τοῦ κοινού, τοῦ ὁποῖου ὁ πνευματικὸς ἔλεγχος ὑπολείπεται τῆς κριτικῆς. Κι ἐνῶ φυσιολογικὰ ἡ ἐμφάνιση τῆς μεταπολεμικῆς λογοτεχνίας θὰ ἔπρεπε νὰ θέσει μιὰ κριτικὴ παρωχημένου χώρου στὸ περιθώριο, αὐτὴ παρέμεινε, κρίνει, τοποθετεῖ, ἢ ἀγνοεῖ. Ἡ πνευματικὴ μας παθολογικότητα ἐξ ἄλλου ἐπέτρεψε τὴν ἀπομόνωση τοῦ περιοδικοῦ τύπου τῆς μεταπολεμικῆς λογοτεχνίας καὶ συνακόλουθα τῆς κριτικῆς της —τῆς μόνης, ὅπως φάνηκε, ὥριμης νὰ μιλήσει γιὰ τὴ νεώτερη λογοτεχνία. Σ' αὐτὴ τὴν παθολογικότητα ἡ κριτικὴ τοῦ μεσοπολέμου, με τὴ στάση της, εὐνόησε τὴν ἀπομόνωση. Κι ἐδῶ ἀρχίζει ἡ

ΑΠΟΨΕΙΣ

εύθυνη. Χωρίς πη δυνατότητα ν' απελευθερωθεί από τὰ κριτήρια πού πή-
γαισαν καὶ διαμορφώθηκαν ἀπὸ τὴν προηγούμενη λογοτεχνικὴ γενιά, ὡ-
φείλε νὰ παραιτηθῇ. Κάτι λιγώτερο: ν' ἀποφύγει νὰ ἀντιδικήσει, κα-
τανοώντας τὴν πολὺ κοινὴ ἀλήθεια πὼς δὲν ὠρίστηκε φρουρὸς καὶ μιᾶς
γενιάς. Κι ἀκόμα νὰ μὴν ἐπιμείνει σ' ἓνα ἥθος διαβλητό, καταφεύγον-
τας σὲ ὁμάδες, κύκλους, καὶ διακρίσεις συμβατικές, παραγνωρίζοντας
αὐτὴ (κι ὄχι τὸ κοινὸ) τὴν κριτικὴ τῆς μεταπολεμικῆς λογοτεχνίας.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΟΓΡΑΦΙΑ

Τὰ βιβλία πού περιέχουν κριτικὰ δοκίμια γιὰ τὰ ἔργα τῆς πα-
λιότερης λογοτεχνίας μας βοηθοῦν βέβαια στὴν ταξινόμηση καὶ ἀξιολό-
γηση τῆς λογοτεχνικῆς μας παράδοσης. Ὅμως μιὰ καὶ τὰ ἀντικείμενα
τῆς ἐρευνᾶς των ἀνήκουν στὸ παρελθόν, τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς κριτικῆς περ-
νᾷ στὴ φιλολογία, δηλαδή ἰστὴν ἐπιστήμῃ πού ἐρευνᾷ τὸ παρελθόν.

Ἡ κριτικὴ ὅμως τῆς σύγχρονης λογοτεχνίας εἶναι ἡ ἴδια ἡ συνεί-
δησή της, πού αὐτοδιαμορφώνεται μέσα στὰ ποικίλα πνευματικὰ ρεύ-
ματα τοῦ καιροῦ της καὶ μὲ τὴ σειρά της κατευθύνει τὴ δημιουργία, ἐ-
πισημαίνοντας τὶς ἐξόδους καὶ διοχετεύοντας τὶς λογοτεχνικὲς δυνάμεις
στὰ κανάλια, πού ὁδηγοῦν πρὸς αὐτές. Τέτοιος στάθηκε ὁ ρόλος πού
ἡ κριτικὴ ἔπαιξε σὲ περιόδους πνευματικῆς ἀκμῆς —καὶ τὸ πιὸ γνω-
στὸ παράδειγμα ὁ Μπιελίνσκι στὴ Ρωσία.

Ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, ἡ ἐφημερίδα καὶ τὸ περιοδικὸ εἶναι ὁ πιὸ
κατάλληλος χώρος, γιὰ ν' ἀσκήσει τὸ ἔργο της ἡ κριτικὴ. Καὶ πραγμα-
τικὰ ὅλες σχεδὸν οἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ διαθέτουν ξεχωριστὲς
στῆλες γιὰ τὴν κριτικὴ τοῦ βιβλίου σὲ τακτὲς ἡμερομηνίες.

Οἱ σπῆλες ὅμως αὐτὲς ἰσυνήθως γεμίζουν ἢ μὲ ἀοριστολογίες, πού
προδίδουν ὅτι ὁ κριτικὸς δὲν γνώρισε καὶ σπὸ σύνολό του τὸ ἔργο πού
κρίνει, ἢ μὲ ἐγκώμια γιὰ συγγραφεῖς μὲ ἀσήμαντὴ προσφορά, πού ὅμως
ἀναπτύσσουν παρασκησιακὴ δραστηριότητα καὶ φροντίζουν κατὰ τὸν ἓνα
ἢ τὸν ἄλλο τρόπο νὰ δεσμεύσουν τὴ γνώμη τῶν κριτικῶν, ἢ μὲ ἀνευ-
θυνότητες πού γράφονται ἀπὸ τὴν πίεση ἀνάγκης κι ὄχι χρέους: ὁ κρι-
τικὸς ἔπρεπε νὰ παραδῶσει τὴν ὕλη του στὴν ὠρισμένη προθεσμία. Τὶς
πιὸ πολλὰς φορές μάλιστα δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ σκέτες ἀγγελίες τῶν
βιβλίων πού κυκλοφόρησαν.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἡ κριτικὴ παύει πιά νὰ εἶναι ἡ συνείδηση
τῆς λογοτεχνίας καὶ καταστὰ νοσογόνος ἰὸς πού διαποτίζει τὸν πνευ-

ΑΠΟΨΕΙΣ

ματικό μας οργανισμό. Ἀντὶ νὰ διαφωτίζει προκαλεῖ σύγχυση, ἀντὶ νὰ κατελθῇ διαστρεβλῶνει, ἀντὶ νὰ παραστῇ τοὺς τοκετοὺς προκαλεῖ ἀμβλώσεις.

Συχνὰ ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς κριτικούς ἡ δικαιολογία πὺς μὲ τὸ μεγάλο ἀριθμὸ τῶν βιβλίων ποὺ κυκλοφοροῦν τοὺς εἶναι ἀδύνατο νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἐκδοτικὴ κίνηση. Τὸ ἐπιχείρημα αὐτὸ δὲν καλύπτει βέβαια τὴν ἔλλειψη τοῦ κριτικοῦ ἥθους καὶ τὴν ἀνικανότητα. Ἀπλῶς ἀφήνει ἀκάλυπτα τὰ μεγάλα ἐκδοτικὰ μας «συγκροτήματα» ποὺ καὶ ἰσχυρὰ εἶναι οἰκονομικὰ καὶ —ὅπως φαίνεται— τὸν ἑαυτὸ τους θέλουν νὰ σέβονται. Θὰ μπορούσαν λοιπὸν νὰ διασφαλίσουν ὅλες ἐκεῖνες τὶς προϋποθέσεις ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἀνάδειξη ὑπεύθυνης καὶ ἀνεξάρτητης κριτικῆς.

ΚΑΙ ΜΟΝΤΕΡΝΑ ΚΡΙΤΙΚΗ

Ἡ μοντέρνα ποίηση χρειάζηκε στὴν ἀρχὴ ν' ἀγωνιστεῖ μόνη της γιὰ νὰ πιάσει ρίζες. Τὰ «Νέα Γράμματα», τὰ «Τετράδια» ἦταν ὁ στίβος της στὴν πρώτη ἀγωνιστικὴ της φάση. Ἡ κριτικὴ ἦρθε πολὺ ἀργότερα σὰν ὀπισθοφύλακάς της. Καὶ σήμερα ἀκόμη ποὺ ἡ μοντέρνα ποίηση ἀπὸ αἵρεση ἔγινε καθεστῶς ἡ ἀμόλογη κριτικὴ δὲν ἔχει τὸ ἀνάστημά της. Ἡ συγκομιδὴ εἶναι φτωχὴ τοῦλάχιστον σὲ ὑπευθυνότητα. Ἀποτιμήσεις σὰν ἐκεῖνες τοῦ Κοραντῶνη, τοῦ Σπανδωνίδου, τοῦ Θέμελη, τοῦ Δικταίου, τοῦ Μερακλή, γιὰ νὰ περιοριστοῦμε στὰ «βιβλία συνόλου», ἢ ἔρχονται ἀπὸ ἀφετηρίες παραδοσιακῆς ἢ τέλος εἶναι θεωρητικῆς γενικεύσεις ἢ αἰσθητικοὶ περίπατοι. Μᾶς λείπει ἡ ἐποπτεία τοῦ θέματος καὶ ἡ μεθοδικὴ δουλειὰ μὲ κριτήρια αὐτογενῆ, δηλ. αὐτὰ ποὺ νομοθετεῖ ἡ ἴδια ἡ μοντέρνα ποίηση. Ἡ κριτικὴ τοῦ νέου ποιητικοῦ λόγου στὴ χώρα μας πρέπει νὰ πάρει τὸ βάπτισμα τοῦ ἀντικειμένου της, νὰ πλουτιστεῖ ἀπὸ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν τεχνικὴ —καὶ μάλιστα κατὰ ἰσχολές καὶ ρεύματα— τοῦ νέου εἶδους. Ὅπως μιλάμε γιὰ μοντέρνα ποίηση σ' ὅλες τὶς βαθμίδες της καὶ γιὰ ἀντιμυθιστορήματα καὶ νέα κύματα καὶ θεάτρα ἰδεῶν, πρέπει ἐπιτέλους νὰ ἐπιβάλλουμε καὶ μιὰ μοντέρνα Κριτικὴ. Καὶ μόνον ὅταν φτάσουμε ἐκεῖ, μπορεῖ νὰ γίνῃ ἀπὸ χειραγωγούμενη καὶ χειραγωγὸς τοῦ εἶδους ἡ Κριτικὴ. Γιὰ τὴν ὥρα, ὅπως ἔγινε μὲ τὸν Ἑλιστ καὶ ἄλλους στὴν ἀγγλικὴ ποίηση, φαίνεται πὺς πιο πολὺ ἀπὸ τοὺς ἐπαγγελματίες κριτικούς μας οἱ ἴδιοι οἱ ποιητὲς μποροῦν νὰ ποῦν πιο ἀκρογωνιαίους στοχασμοὺς γιὰ τὸ παρελθόν

ΑΠΟΨΕΙΣ

καὶ τὸ μέλλον τῆς Ποίησης, ὅπως ἔγινε κιόλας σὲ μᾶς μετὰ τὶς «Δοκιμὲς» τοῦ Σεφέρη.

ΟΙ ΑΝΘΟΛΟΓΙΕΣ

Ἡ ἀνθολόγησις, σὲ μιὰ ἐποχὴ κονσερβαρισμένων τροφῶν, πρόσφερε βέβαια καὶ αὐτὴ πολλὰ στὴ νεότροπη ἀγωγή τοῦ μεγάλου κοινοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ τὰ κριτήρια δὲν εἶναι κατὰ κανόνα καθαρὰ. Πρῶτα ἀπ' ὅλα στὶς Ἀνθολογίες μας ὑπηρετοῦνται συχνὰ σκοπιμότητες ἄλλου γένους, φιλολογικὲς κενοδοξίες ἢ καὶ ποιρωχημένα κριτήρια. Σ' ἄλλες πρυτανεύει σὰν ἀρχὴ ἡ αἰσθητικότης τῆς προπολεμικῆς ἐποχῆς, σ' ἄλλες ἡ ποιότητα θυσιάζεται στὴν α' ἰδεολογία ἢ στὴ β' τεχνοκρατία, σ' ἄλλες ισταχυολογοῦνται ποιητὲς κατὰ τὴν ὁμοφροσύνη τοῦ βίσιου. Κατὰ κανόνα οἱ περισσότερες εἶναι ἀνθολογίες γενικὲς ὅποτε γιὰ νὰ κλιματιστεῖ ἡ ποίησις πολλῶν αἰώνων, ἀπαλύνεται ἡ παλαιότερη αἰ ξεδοντιάζεται ἡ νεώτερη μετὰ τὰ πιὸ βολικὰ τους δείγματα ἢ γεωλογοποιοῦνται ἐκεῖ μέσα ἡ πιὸ στατικὴ παράδοσις μετὰ τὴν ἐξτρεμιστικὴ νεολογία. Καὶ οἱ παρενέργειες προπαντὸς εἶναι καταλυτικὲς τοῦ ἀφθιτοῦ οὐ καθαροῦ μοντέρνου γούστου. Μέσα στὸ χάος τῶν ἀνθολογουμένων δημιουργεῖται μιὰ τρέχουσα ἀγωγή ποὺ ἐπιβάλλει στοὺς πολλοὺς σὰν ἑὰ ποίησις ὅχι τὴν ὡραία καὶ δύσκολη —δὲν ἐννοοῦμε τὴν ἐρμητικὴ— ἀκφράσις, ἀλλὰ τὰ γνωστὰ χαλαρὰ δείγματα γραφῆς, δηλ. τὰ ὑποτιτρωμένα καὶ τὴ φύρα τοῦ μοντέρνου λόγου. Ἐπιβάλλεται, πρὶν κακοποιηθεῖ ἐντελῶς ἡ ἀγωγή μας, νὰ ἐκφράσουμε καλύτερα τὴν τελευταία ποιητικὴ μας προσφορὰ σὲ υπεύθυνες καὶ μοντέρνες ἀνθολογίες. Καὶ ἀντὶ νὰ παμασυρόμαστε σὰν κακοὶ ἔμποροι ἀπὸ τὶς προτιμήσεις τῶν φιλόμουσων, νὰ τὶς κατευθύνουμε ἐμεῖς μετὰ εἰσαγωγὰς καὶ σπαχυολογήσεις τῶν γιὰ ἀντιπροσωπευτικῶν καὶ χαρακτηριστικῶν κατακτήσεων τοῦ μοντέρνου λόγου. Δὲν ἔχομε παρὰ νὰ προβληματιστοῦμε καὶ ἐδῶ ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαίους. Πρὶν στραθῶσι γιὰ πάντα ὁ κορμὸς τοῦ γούστου τοῦ μεγάλου κοινοῦ καὶ καταντήσῃ καὶ ἐδῶ θλιβεροὶ ἀρχοντοχωριάτες μπρὸς στὶς παρδαλὲς βιτρίνες —ποὺ εἶναι σήμερα οἱ Ἀνθολογίες μας— τοῦ Μοντερνισμοῦ.

ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ...

Καὶ τὸ συμπέρασμα: Βασικὸς στύχος καὶ κορυφαία κατόληξις νὰ γίνῃ ἡ μοντέρνα ποίησις δημόσια ὑπόθεσις. Τὸ Κράτος, καὶ ἂς μὴ θεωρηθεῖ ὑπερβολή, συμπεριφέρεται ἀπέναντί της ὅπως

ΑΠΟΨΕΙΣ

μιά μπηριά στα έξωγαμα. Τὰ Κρατικά καὶ ἄλλα βραβεῖα, οἱ ἐπιχορηγήσεις καὶ οἱ ἀγορὲς βιβλίων δὲν εἶναι παρὰ ταπεινωτικὴ ἐλεημοσύνη καὶ ψυχία, σὰν αὐτὰ ποὺ δίνονται σὲ ἐνοχλητικούς πτωχοὺς συγγενεῖς ἢ ἀγαθότατες —κοιμμάτι λαξές— ὑπάρξεις. Τὸ Κράτος πρέπει ν' ἀφήσει τὴν τακτικὴ τοῦ φιλανθρωπικοῦ καταστήματος, ποὺ οἱ ἐπιτροπές του μάλιστα ῥαπαρτίζονται ἐκτὸς ἐξαιρέσεων, ἀπὸ ὑποπτους ἢ ὀξειδωμένους ἑλληνοδίκες. Ποῦ εἶναι σὰν ἀφόρμηση ἢ περηφάνειά του γιὰ τὴ συνέχεια τῆς Ποίησης; Καὶ ἰστὴν πράξη, ποῦ εἶναι οἱ ἐπιδοτούμενοι ἐκδοτικοὶ οἴκοι; Γενικώτερα ἡ ἠθικὴ καὶ ὕλική ἐνθάρρυνση στοὺς νέους συγγραφεῖς, σ' αὐτοὺς ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ νὰ μὴ «μωρανθῇ τὸ ἄλως» τοῦ δημιουργικοῦ λόγου; Καὶ ἡ Παιδεία πῶς συμμετέχει σ' αὐτὴ τὴν ἐγκληματικὴ ἀδιαφορία; Ἐννοοῦμε κυριώτατα τὰ Πανεπιστήμια. Μιά Φιλοσοφικὴ Σχολὴ βέβαια συντηρεῖ βασικὰ τὴν παράδοση. Ἀλλὰ δὲν σημαίνει πῶς θὰ καταλήξει νὰ γίνῃ καὶ ἓνα εἶδος ὀστεοφυλάκιου. Ἡ ποίηση προχωρεῖ ὡς τὰ σύγχρονα μοντέρνα φυλάκια καὶ ἡ νέα γενιὰ πρέπει νὰ ἐνωτιστεῖ τὰ μνημόματά της μὲ τὴ σύστηματικὴ ἀγωγή τῆς πανεπιστημιακῆς ἑδρας. Τὸ σημειῶνομε γιὰτὶ βλέπομε πῶς τῶν πανεπιστημιακῶν δασκάλων αὐτῆς τῆς κατηγορίας ἡ ψυχὴ τους δὲν δείχνει ἀπλῶς ἀδιαφορία, ἀλλὰ καὶ περιφρόνηση, ἀνεπάρκεια φυσικὴ ἢ μονομέρεια. Κάποιος ἀπὸ τοὺς συναδέλφους τοὺς εἶχε ἀποκαλέσει κάποτε τὸν Καθάφη ἐπαρχιώτη δανδῆ. Καὶ ὅμως, σήμερα ξέρομε πῶς διαψεύστηκε ὁ Ἀποστολάκης. Πρὶν λοιπὸν τοὺς ἐξαναγκάσουν τὰ πράγματα ὥς ἀναθεωρήσουν κι οἱ ἐπίγονοι ἐκείνου τὴ στάση τους ἀπέναντι ἰστὴ μοντέρνα ποίηση.

Ποιήματα

Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ ντανταϊσμοῦ καὶ τοῦ ὑπερρεαλισμοῦ, ὡς τὴ σύγχρονη ποίηση, τὸ αἶτημα μιᾶς «ἀφηρημένης» ποίησης δὲν ἔπαυσε ποτὲ νὰ ὑφίσταται. Ὅ,τι ὅμως ἦταν δυνατό νὰ γίνῃ στὴ ζωγραφικὴ ἢ τὴ γλυπτικὴ, σκόνταφτε στὶς ἀντιστάσεις τοῦ γλωσσικοῦ ὀργάνου. Ὁ λετρισμὸς δὲν ἦταν παρὰ μιὰ ἐκτρωτικὴ ἀπόπειρα ἀφηρημένης ποίησης, ποὺ εἶχε σὰν ἀποτέλεσμα πῆν ἀκουστικοποίηση τῆς γλώσσας, τὴν ἀποσύνθεσὶ τῆς δηλαδὴ σὲ μουσικογενῆ ἢ κροτογενῆ στοιχεῖα.

Ἡ ἀφαιρετικὴ δυναμικότης μιᾶς γλώσσας ἔγκειται στὴ δυνατότητα δημιουργίας μιᾶς νέας λέξης, ποὺ μπορεῖ ν' ἀνταποκρίνεται ἐνδεχομένως σὲ μιὰ συγκεκριμένη ἔννοια ἢ ἀντικείμενο, σ' ἓνα συγκεκριμένο αἶσθημα ἢ βίωμα· ἢ καὶ σὲ τίποτα τὸ συγκεκριμένο. Στὴν πελευταία τούτῃ περίπτωσιν μιὰ λέξη παρόλως τὶς ἐτυμολογικὲς τῆς συσχετίσεις ἢ ὑπαινιγμοὺς παραμένει γλωσσικὰ ἀφηρημένη, ἔξω ἀπὸ ὁποιοδήποτε μέχρι στιγμῆς ὑπάρχον ἀντικείμενο, εἶναι δηλαδὴ μιὰ λέξη μὴ πραγματοποιημένη.

Ἡ ἀφηρημένη λέξη δὲν ἔχει ἓνα ἤδη ὑπάρχον ἀντικείμενο, τριδιάστατο, νοηματικὸ, συναισθηματικὸ ἢ ὅλα τούτα μαζί σὲ συνδυασμοὺς ἢ ἐλλείψεις. Ἡ ἀφηρημένη λέξη εἶναι μιὰ δυνατότητα. Μπορεῖ ν' ἀντικειμενικοποιηθεῖ, νὰ πραγματοποιηθεῖ ἢ καὶ νὰ μείνῃ χωρὶς ἀντικείμενο γιὰ ἓνα ἀκαθόριστο χρονικὸ διάστημα. Μέχρι τότε κι ὅσο ἀκόμη εἶναι κάτι τὸ «δίχως νόημα» δύναται νὰ βρεῖ τὴν αἰσθητικὴ τῆς πραγμάτωσης σὰν λέξη, καὶ μὲσω ἐνὸς ποιήματος νὰ ἐκφράσῃ ποιητικὴ οὐσία.

1

Φῶς
ὑπέφωσκε
φωτίζον
τοὺς φωτόφοβους
φωταγωγούς.

2

Ἐκδηλος
 εὐδηλος
 ὁ τῶν
 ὁ ἐκ τῶν ὄν
 εὐκ
 ἄνευ.

3

Τὰ πεπραγμένα
 πράττοντες
 οἱ πράττοντες
 διέπρατταν
 πράγματι
 κατὰ
 τὸ πρᾶττω
 πράττεις
 πράττει.

4

Ἐκ—στατικός
 ἐκ—στατικός
 ἐκ—ρυθμικός
 ἐκ—ρηχτικός
 ἐκ—λυτικός
 ἐκ—λαμπτικός,
 ἀγαπῶ τις προθέσεις
 ἀγαπῶ τὴν πρόθεσιν ἐκ.

5

Κύριε
 Κύριε
 Κύριε— λήσον
 ἐλέησον
 Κύριε, Κύριε

λήσον
 ἐλήσον Κύριε
 Κύριε —λήσον
 Κύριε —λέ—η
 σον
 ἐλέ—η
 σον
 ον
 ον
 ὄν.

6

ἄρχων
 ὑπάρχων
 θεός
 ἱεράρχων.
 ὄχι
 Χ
 θεός ἀνυπάρχων
 εἷς
 οὐ—τις
 θεός ἡμῶν
 ἀμήν
 καὶ μή.

7

Ὁ μὲν
 ἦταν ὠτακουστής
 ὁ δὲ τιμιπανοχρούστης
 ἀλλ' οὔτε ὁ μὲν
 μηδὲ ὁ δὲν
 ἐνοιωθε πᾶσιν
 τοὺς κωφαλάλους.

Αὐτοὶ μιλοῦσαν μὲ σχιστὰ
 καὶ φλογερά φωνήεντα

οἱ ὀμφαλοσκόποι μὲ ὀλο-
στρόγγυλη σιγή
καὶ οἱ ἐγκαστρίμυθοι
μὲ μύθους καὶ ἐπιμύθια,

φίλοι
μιας θεωρητικῆς γραμματικῆς
ποῦ μόνο ἀνίχνευσα
τὸ κόμμα
καὶ τὴν ὑπογεγραμμένη.

8

Ἔνθεν
οἱ πράκτορες,
οἱ χειροπράκτορες
ἔνθεν ἀκχεῖθεν.

Ἔνθεν
οἱ παρεμπίπτοντες
ἔνθεν
οἱ παρεπιδημοῦντες
οἱ παρεισφρήσαντες
καὶ οἱ παρεκτοπισμένοι
ἔνθεν
ἔνθεν
οἱ παρενθετικοὶ
ἀκχεῖθεν.

KIMONA TZALLA

‘Ο θάνατος του πατέρα

‘Η πάρτα έτριξε ιστούς σκουριασμένους της άρμους κι έκλεισε. Μείναν οί δυό. ‘Ο γέρος άνασθηκωμένος στο προσκέφαλο του κρεβατιού πλάϊ στο μικρό όλάνοιχτο παράθυρο. ‘Ο νέος καθισμένος στην καρέκλα κοντά του.

Οί ανάλαφρες σκιές του καλοκαιριάτικου δειλινού παίζαν στους γυμνούς, λερωμένους τοίχους, στα καπνισμένα δρύινα δακάρια της στέγης στο πατημένο σκληρό πηλό του δαπέδου —κόκκινο αίμάτινο πέλμα αιώνόβιας χρήσης, ανάλαφρες έναieres τριανταφυλλένιες σκιές— άπροσάρμοστη τρυφερότητα υπό σκυθρωπό, μουντό, χωριάτικο δωμάτιο. Τα μικρά όλάνοιχτα παράθυρα ήταν δυό φωπαδερά ποτάμια που μετάγγιζαν καθαρίο άνεμο στο στενό χώρο, μπόλιαζαν το καλοκαίρι, άπέραντο, όμορφο, άθώο.

‘Ο νέος σεμνά καθισμένος στην καρέκλα του με το άπλο σκούρο κουστούμι του προσπαθούσε να ξεδιαλύνει τα αίσθήματά του. Αίσθανόταν πάντα —πρωταρχικά— το ίδιο δέος των παιδικών του χρόνων για τον άρρωστο γέρο θείο του, όμοιο με το δέος που τον κυρίευε μπρός στις τυφλές δυνάμεις της φύσης. Μιά βαθύτερα, ιστόν πυρήνα του, ύπηρχε λυγισμένη μιá συγκίνηση, κολλίτερα μιá έγκαρτέρηση τρυφερή. ‘Ο γέρος ήταν άμετάκλητα καταδικασμένος...

Τό τίμιο μελαχροινό πρόσωπό του με τα μαύρα γιαλιστερά μαλλιά, άπροσδόκητα μεσογειακό όπως το καλοκαίρι σ’ αυτό το σκυθρωπό, τραχύ δωμάτιο, ανάδινε αυτόσυγκέντρωση και φιλική άναμωή. “Όπως του συνέβαινε πάντα δεχόταν τα γεγονότα ήρεμα, συμφιλιωτικά. “Ό,τι είσέδιδε μέσα του, χαμήλωνε τον τόνο του παίρνοντας βάθος, στοχασμό και μουσική.

Μνήμες τρυφερές άνεβοκατέβαιναν μέσα του —όκτάβες μουσικής. ‘Η παιδική του ζωή είχε περάσει σ’ αυτό το χωριό, σ’ αυτό το σπίτι του γέρου που στάθηκε ό πραγματικός του πατέρας.

“Άγρια φαράγγια όπου το νερό άφριζε όργισμένο γυρίζοντας φτερωτές παμπάλαιων μύλων που ρέβαν στη σκιά και στην άπληστη βλάστηση —άντρα θρύλων και παραμυθιών που ή θειά διηγόταν ύπομνητικά πλάϊ στο τζάκι τις άπέραντες, άτέλειωτες νύχτες του χειμώνα. Σπίτια πέτρινα —παραλλαγή των βράχων— σκεπασμένα με γκρίζες βαρειές πλάκες, χώμα κίτρινο, ξερό, που τριβόταν στα δάχτυλα και

ΔΙΗΓΗΜΑ

σκόρπιζε μάταιο στους ανέμους. Τὸ καμπαναριὸ ποὺ ὑψωνόταν μοναχικό, μελαγχολικὸ σὲ θανάσιμα σούρουπα. Ὁ δημόσιος δρόμος ποὺ περινοῦσε χοιμηλὰ μοκρυὰ στὴν ἀχλὺ τοῦ κάμπου — ἀπρόσιτος. Τὸ γυμνὸ ἀπότομο βουνὸ ποὺ κατέβαζε τοὺς κατακτητικούς του ανέμους. Ἡ μόκωση, τραγική, ἀπόλυτη, ποὺ οἱ χωριάτες τὴν αἰσθανόνταν βρόχο στὸ λαιμὸ τους.

Ὁ γέρος ἔστρεψε τὸ κεφάλι καὶ τὸν κύτταξε. Κάτω ἀπὸ τὰ πυκνὰ φρύδια, τὰ γοιλάζια του μᾶτια χωμένα στὸ πένθος τῶν κογχῶν τους, ἄστραφταν ὑπερφυστικά. Ὁ καρκίνος εἶχε φάει τὴ σάρκα, τὴν εἶχε γλύψει ὅπως ἡ φλόγα. Μάντευες, τὰ κόκκαλα κάτω ἀπ' τὸ δέριμα, ὑποτρόπαια.

Ὁ γέρος εἶπε ἀργά, μὲ κόπο:

— Ἡ γῆ μας εἶναι φτωχὴ ἀνεπιέ. Πάλαιψα μ' αὐτὴ τὴ γῆ σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ. Αὐτὸ ἦταν ἡ ζωὴ μου. Πάλαι μ' αὐτὴ τὴ γῆ. Γῆ σκληρὴ, ἀχάριστη. Ἄν δὲν ἦταν τὸ νερὸ θάχσιμε φύγει ἀπ' ἐδῶ. . .

Φιγούρες ἀνθρώπων λιγομίλητων, δυσκολογέλαστων, ὄψεις βοσανισμένες, ἀπὸ τὸν ἀνηλέητο ἄνεμο τῶν ὀροπεδίων, ψημένες σὲ ἥλιους δυνατούς, ἀποξηραμένες ἀπὸ χιόνια καὶ κρύα τοῦ ἤρθαν στὸ νοῦ. Οἱ χωριάτες αὐτοὶ ἦταν ὅπως ἡ φύση τους. Τραχεῖς, φτωχοί, ἀπόλυτοι. Σὰν ἡ γῆ τους σὰν οἱ βράχοι τῆς. Λὲς καὶ στὶς φλέβες τους ἀντὶς γιὰ αἷμα κυκλοφοροῦτε ὁ ἀπὺς ἄνεμος τῶν γυμνῶν βουνῶν, λὲς κι ἀντλοῦσαν τὴ ζωὴ τους ἀπὸ τὸ λειψὸ χῶμα ποὺ ἀπομιζοῦσαν ἀπελπισμένα.

— Ἀνεπιέ μου, συνέχισε ὁ γέρος μ' ἀπροσδόκητη στοργή, ὅλα μου τὰ ὑπάρχοντα εἶναι δικά σου. Ὁ Θεὸς δὲν εὐλόγησε τὴ θειά σου, τὴ μακαρίτισσα.

Σταμάτησε καὶ γύρισε τὴ βασανισμένη του χωματένια μορφή στὸν ἥλιο ποὺ ἔδωε. Ὑστερα ξαναγύρισε ὀριζόντια κι ἡ σκιά τὴν γέμισε βαθυλώματα — μάσκα τοῦ θανάτου ποὺ κροτάλιζε.

Εἶπε ἀργά ὑπόκωφα. Οἱ λέξεις δυσκολευόταν νὰ βγοῦν ἀπὸ τὰ σφιγμένα του χεῖλια.

— Ὁ Θεὸς μ' ἐτιμῶρησε. . .

— Σ' ἐτιμῶρησε; Ὁ νέος ἦταν ἀπορημένος. Αἰσθανόταν πάντα εὐγνωμοσύνη στὸ θεῖο του ποὺ στάθηκε ὁ ἀληθινὸς του πατέρας.

Ο γέρος σταύρωσε τὰ χέρια του, χέρια όγκώδη, χοντροκόκκαλα χέρια χωριάτη, που δούλεψε άπάνθρωπα σ' όλη του τή ζωή. Έτσι όπως ήταν πλεγμένα στο στήθος του, άπαλά, τρυφερά φωτισμένα από τον ήλιο που έδυε, έπαιρναν κάτι τὸ άφύσικο, τὸ αὐθύπαρκτο. Ήταν ένα σύμπλεγμα, ένα σύμβολο συγκινητικό μαζί και τραγικό τής μοίρας του γέρου, ένα μνημείο του άκατάπαυστου μόχθου του, του ιδρώτα που έχυσε σ' όλη του τή ζωή ποτίζοντας τήν άγρονη γή του.

— Άνεψιέ μου... Στη ζωή μου ήμουν σκληρός, άγριος. Μά ήμουν δίκαιος. Οί χωριανοί δὲ μ' άγαπούσαν. Δὲν άγαπούν ποτέ εκείνους που αίσθάνονται ότι στέκουν πάνω άπ' αὐτούς. Κι ἐγὼ στεκόμουν. Είχα φλόγα μέσα μου. Είχα δύναμη που με τρόμαζε και μένα. Άν μάθαινα γράμματα, αν κατέβαινα στην πολιτεία, δὲν ξέρω που θάφταναι. Μ' αν δὲν μ' άγαπούσαν, δὲν με μισούσαν. Γιατί ήμουν δίκαιος. Ήμουν σκληρός, μὰ δίκαιος. Έτσι μ' έπλάσε, ο Θεός και δὲν γινόταν άλλοιώς. Μά τον πατέρα σου τον άδίκησα άνεψιέ μου. Τον πατέρα σου τον ισκότωνα άνεψιέ μου...

Η τελευταία φράση πνίγηκε. Ο γέρος ήταν ταραγμένος.

Ο νέος έμεινε άφωνος. "Ο,τι άκουγε ήταν άφάνταστο.

Ο ήλιος έφυγε άπ' τὸ δωμάτιο, έδυσε τελειωτικά στη βουνοθάλασσα. Έμεινε μιὰ άπαλή, δροσερή φεγγοβολή, ένα καταστάλαγμα, ένα απόσταγμα άγνὸ φωτός. Οί δασωμένες γαλάζιες πλαγιές μακρύναν υπό φωτεινὸ διάστημα. Τὰ σκιερὰ δάση σὲ λίγο θ' άποκοιμόνταν στους βραδυνούς τους θρύλλους.

— Μὴν παραξενεύεσε άνεψιέ μου, συνέχισε ο γέρος, ενῶ ένα πικρό, άχνὸ χαιμόγελο, έξανθρώπιζε τήν πραγματική του μάσκα. Δὲν τον σκότωνα όπως ίσως φαντάστηκες. Σκοτώνει κανένας με χίλιους τρόπους...

Κύτταξε βαθειά, κατάματα τὸ νέο. Τὰ μάτια του πλημμύρισαν αληθινή πρηνερότητα, όπως ισπάνια συμβαίνει στους χωριάτες.

— Σοῦ εἶπα ότι πάλαιψαι γι' αὐτὴ τή γή. Σοῦ εἶπα ότι ήμουν σκληρός. Ήμουν άφάνταστα, ανυποχώρητα σκληρός. Ήμουν λύκος. Γιατί γύρω μου ήταν λύκοι. Η γή μας ήταν όχι μόνο λειψή, φτωχή. Ήταν και λιγοστή. Τρωγόμαστε, ξεσκιζόμαστε, ματώνουμε νὰ τήν άποχτήσουμε. Χῶμα και νερό. Αὐτὰ ήταν η ζωή μας. Η καλωσύνη, τότε που μοιραζόνταν, ήταν άρρώστεια θανάσιμη. Ζούσαμε κείνο τον καιρό μαζί, ο παππούς σου, ἐγὼ, ο πατέρας σου. Κι ο πατέρας σου ήταν ένας μαλακός, ήσυχος άνθρωπος. Άνθρωπάκος. Δὲν τὸ άνεχόμουν. Άγωνιζόμουν με γροθιές και σαγόνια σφιγμένα, αγωνιζόμουν με τὰ νύχια, νὰ κρατήσω αὐτὴ τή γή, αὐτὸ τὸ νερό, αὐτὰ τὰ δάση που ξέρεις. Ήταν μιὰ πάλη άδυσώπητη. Μιὰ πάλη μ' όλα τὰ μέσα, εκείνο τον καιρό που ἐσύ ήσουν παιδάκι, Ο πατέρας σου ποτές δὲν τὸ κατάλαβε αὐτό. Δὲν

μέ κατάλαβε ούτε μένα. Μπορούσε να ζήσει με νερό κι αέρα όπως τα πουλιά. Ήταν αγαθός, απονήρευτος. Τον ξεγελούσες, όπως ένα παιδί. Έπαιρνε τη ζωή όπως έρχόταν. Φλυαρούσε, έπινε με τους χωριανούς. Τον μισούσα γι' αυτή τη στάση. Τον περιφρονούσα όπως τους γύφτους που ή ελαφριά ζωή τους είναι ένα άσωστο πανηγύρι με ντάφια και βολιά ενώ τα χνώπα τους βρωμούν από την πείνα κι έχουν τον ουρανό σκεπή. Έλεγε πολλές κουβέντες ο πατέρας σου. Έμένα μόνο με τανάλια μπορούσες να μου βγάλεις λόγο. Ο πατέρας σου δεν αίσθανόταν το χρέος που είχε. Έμένα μ' έτρωγε ακατάπαυστα ή συλλογή, ο πυρετός να πάρω όσο μπορούσα περισσότερη γη. Μάρτυρας όμως ο Θεός δεν την ήθελα μόνο για τον έαυτό μου. Την ήθελα για όλους μας. Ήθελα τη σιγουριά όλων μας. Σας έβλεπα όλους σά δική μου οικογένεια μιά κι ο Θεός στάθηκε άδικος και δεν μου χάρισε παιδιά. Έτσι ήταν ο πατέρας σου ανεπιέ μου κι έτσι εγώ. Και δεν μπορούσε να γίνει αλλιώς. Έτσι μάς έπλασε ο Θεός. Και δεν μπορούσε, δεν ήταν δυνατό να γίνει αλλιώς...

Ένας ανάλαφρος, αέρινος φλοίσβος έκρουσε τα τεμπέκια των παρθύρων.

Ο γέρος συνέχισε σά να έξομολογιόταν.

— Άσπρη μέρα δεν είδε ο πατέρας σου από μένα. Καλή κουβέντα δεν άκουσε. Τον σκυλόβριζα, τον κουρέλιαζα. Κάθε μέρα μουδινε και μιά άφρμη να τον έξευτελίσω. Κάθε μέρα τον μαχαίρωνα με τον τρόπο αυτό. Γιατί ο πατέρας σου είχε τρυφερή κι ευαίσθητη καρδιά. Σιγά-σιγά κατάντησε ένα τρομοκρατημένο, ένα θλιβερό πλάσμα. Είχε χάσει το ήθός του. Όμως —κι αυτό ήταν το φοβερό που με σκύλιαζε— δεν ένιωσέ ν' αλλάξει. Δεν μπορούσε να δώσει περισσότερα. Κι εγώ ήμουν άδυσώπητος, άπάνθρωπος. Ζητούσα άπ' τον ποιτέρα σου, ό,τι ζητούσα άπ' τον έαυτό μου πιστεύοντας πως αυτό ήταν σωστό και δίκαιο. Οι μέρες ήταν κρίσιμες, ή γη μοιραζόταν. Ότι πρόφταινες άρπαζες. Έπρεπε να καλοπιάνεις τους ύπολληλους, να τους έξαγοράζεις, να τους φοβερίζεις, να τους σκοτώνεις ακόμη. Έπρεπε να τὰ βάλεις με τους χωριανούς, με τους υπάλληλους, με το Θεό! Ήμουν έκτός έαυτού όλον εκείνο το καιρό και ξέσπαζα στο φτωχό πλάσμα, το βασάνιζα, το ξέσκιζα. Ήταν άφάνταστο το μαρτύριό του. Άργότερα το κατάλαβα. Και μιά χειμωνιάτικη μέρα...

Ο γέρος σταμάτησε κουρασμένος. Κάμποι ιδρώτα φάνηκαν στο ρυτιδωμένο του μέτωπο.

Ή σιωπή άπλώθηκε άπότομα σαν κύμα σκοτεινού νερού. Το σούρσιμο άπονούσε άπσάλα, σιγά στους δασωμένους λόφους, ροντίζοντας μ' έξιλέωση τους δυο ανθρώπους του σκυθρωπού χωριάτικου δωματίου.

... Καὶ μιὰ χειμωνιάτικη μέρα, ἓνα μαῦρο, καταραμένο σούρουπο, βαρεῖα συγνεφιασμένο ποὺ προμήνυε σίγουρο χιόνι, λυσσασμένος γιατί ὁ πατέρας σου λησιμόνησε νὰ πεταχτεῖ τὸ πρωὶ ὅπως τοῦ εἶχα πεῖ στὸ διπλανὸ χωριὸ ποὺ ἦταν τὸ συνεργεῖο νὰ δεῖ τὸν ὑπάλληλο, τὸν σκυλλόβρισα μπρὸς τὴ μάνα σου —κι ἦταν αὐτὸ πλὺ δὲν τὸ ὑπέφερε, ποὺ τὸν πονοῦσε βαθειά, ὅπως τὸ στρίψιμο τοῦ μαχαιριοῦ στὴν πληγὴ. Ὅπως πάντα, δὲν ἀντιμῆλινε. Μὰ μὲ κύτταξε παράξενα μ' ἓνα θαλό, βουβὸ παράπονο καὶ τὰ μάτια του θάμπωσαν ἀπὸ τὰ συγκρατημένα δάκρυα.

— Θὰ πάω τώρα, εἶπε.

Ἡ μάνα σου μπήκε στὴ μέση τοπεινὴ.

— Θὰ χιονίσει. Θὰ χάσεις τὸ δρόμο στὴ νύχτα. Εἶναι πέντε ὥρες πάει κι ἔλα. Πᾶς αὔριο.

— Ὁχι! — Θὰ φύγω τώρα ἀπάντησε ἀπελπισμένα.

Στὸ στόμα μούρθε νὰ τοῦ πῶ:

«Κάτσε!...».

Μὰ ἡ τυφλὴ λύσσα, ἡ ὀργὴ μοῦ σφάλισαν τὸ στόμα, μοῦ ἐπνίξαν τὰ λόγια. Κι ἔμεινε βουβὸς ἐνῶ ἤξερα ὅτι ἂν χιονίζε —καὶ θὰ χιονίζε— κινδύνευε τὸ ταμὰρι του. Καὶ χιονίσε, χιονίσε ὅσο δὲν θυμώμαστε πατέ. Μπόγια χιόνι. Καὶ τὸν πατέρα σου τὸν χάσαμε. Καὶ μόνο ὕστερ' ἀπὸ μῆνες, ὅταν τὰ χιόνια ἀρχίσαν νὰ λιώνουν στὶς πρώτες, ζεστὲς ἀνοιτιάτικες βροχὲς τὸν ἤβραμε σ' ἓνα φαράγγι. Ἦταν ἀκέριος, ὀλιωτός, διατηρημένος ἀπὸ τὸ παγωμένο χιόνι. Μόνο ὅταν ἡ μάνα σου χύμηξε πάνω του σκούζοντας ἄγρια, σκορπίστηκε στὰ χέρια τῆς σὰν νὰ ἦταν ἀπὸ χώμα, ἀπ' ἀέρα! Ὅταν τὸ θυμῶμαι αὐτό...

Ἕνας λυγμὸς κοίφισε, ἄλλαξε τὴ φωνὴ τοῦ γέρου ποὺ ἀναστέναξε βαθειά, ἀφύσικα.

... Ἕνα μῆνα γυρνοῦσα σὰν τὴν κατάρρα. Ὑπνος δὲ μὲ ἄγγιζε. Ἦμουν πάντα πιωμένος. Ἡ εἰκόνα τοῦ πατέρα σου ὅπως τὸν βρήκαμε μοῦ εἶχε κολλήσει. Τὸν ἔβλεπα πάντα στὰ χιόνια, χωρὶς μάτια, τὰ δάχτυλα τῶν χερῶν σωσμένοι, χωνεμένο στὰ ροῦχα του, ἀκέριο, ἀπείραστο κι ὕστερα νὰ γίνεται σκόνη, ἀέρας στὰ χέρια τῆς μάνας σου. Τὸ μωλό μου πήγαινε νὰ σαλέψει καὶ θὰ τρελλαινάμουν ἂν δὲν ἀντιδρούσα. Ἐπρεπε νὰ ξεπεράσω τὴ συμφορὰ. Ἡ τύψη κι ἡ λύπη δὲν πρέπει νὰ χουν τόπο σὲ μᾶς. Ἀλλοιῶς ἡ συμφορὰ θὰ μᾶς χτυποῦσε ὅλους ὅπως τ' αὐτορραλέκι. Νὰ τὰ σορώσει ὅλα, νὰ σκορπίσει στοὺς ἀνέμους τὸν ἄγριο κόπο μας.

Ὁ γέρος ἔμεινε ἀκίνητος μὲ μιὰ ὀδυνηρὴ σύσπαση στὸ πρόσωπο. Ἀρχιζε νὰ πονάει.

Αἰσθανόταν συντριμμένος. Κύτταξε ἀπὸ τὸ παράθυρο τὶς πλαγιές

που κιτρίνιζαν. Στα θερισμένα χωράφια μαυρολογούσαν θεόρατα ξέντρα. Φαινόταν οι χωριάτες που τελείωναν το θέρο, μακρινοί, απίθανοι. Τα βουνά πέρα είχαν αρχίσει να παίρνουν το βραδυνό, σκουρογάλαζε χρώμα τους. Νύχτανε σιγά, άπαλά, διάφανα...

Τι θυμόταν απ' τον πατέρα του; Κάτι ζεστά, γαλάζια καλοκαιρινά βράδια όταν τον έπαιρνε στους κίτρινους λόφους πέρα και ξαπλωνόταν ανάσκελα οι δυο στο χώμα, άπαλό ακόμα από το φως του ήλιου, θερμό από το κάμμα της ημέρας. Ξαπλωνόνταν στο ζεστό στέρνο της γής και κυττούσαν τον άνοιχτο, καλοκαιριάτικο ουρανό, ξεχειλισμένο απ' άστρα, μαγνητισμένοι απ' την ανεξήγητη όμορφιά του. Πολλές φορές ο πατέρας του ακουμπούσε το βαρύ αντίκιο του χέρι στο μικρό του στήθος κι αυτό του άρεζε πολύ αν και τον στενοχωρούσε κάπως. Αυτό έμεινε στο πέρασμα του χρόνου —το βάρος του χεριού στο στήθος του, σχεδόν ότι θυμόταν άδρό, ζωντανό απ' τον πατέρα του. Κυττούσε το άσπρο ποτάμι του γαλαξία που χώριζε τον γαλάζιο ουρανό κι άκουγε την φωνή του που του έλεγε σιγά το παραμύθι του μυλωνά. Οι πυγολοιπίδες ξέσκιζαν, κουρέλιαζαν τη νύχτα με μικρές γαλάζιες, μελαγχολικές άστραπές κι οι γρύλλοι την πλημμύριζαν με το νοσταλγικό τους μουρμούρισμα.

Αίσθάνθηκε τὰ μάτια του ύγρά καὶ τὰ χεῖλη του μουρμούρισαν:
«Πατέρα... Πατέρα...».

Ὁ γέρος εἶχε ἀποκοιμηθεῖ.

Σηκώθηκε καὶ τὸν πλησίαζε. Ἀκούμπησε τὸ χέρι του πάνω στὰ δυὸ χοντρά ταλαιπωρημένα χέρια του ὅπου ἔλοιπε θαμπὰ ἢ φτωχικὴ χωριάτικη βέρα. Ἡ ψυχὴ του ἦταν γεμάτη συγκώρεση. Πῶς νὰ μνησικακήσει ἐνάντια στὸν ἄνθρωπο αὐτὸ πού του στάθηκε ὁ πραγματικὸς του πατέρας; Ὅπως ὅλοι οἱ χωριάτες εἶχε βασανιστεῖ στὴ ζωὴ του δίνοντας καὶ τὴν τελευταία του ἰκμάδα σ' αὐτὴ τὴ σκληρὴ, ἀχάριστη γῆ πού ἀνταπέδιδε τὸν μόχθο μὲ μαύρη ἐκδίκηση.

Ὁ γέρος ἀνοίξε τὰ μάτια. Τάπεινὰ μουρμούρισε:

— Συχώρα με ἀνεψιέ. Ἐφταιξα. Δὲν τόθελα.

Ὁ νέος τὸν κύτταξε τρυφερά κι ἀπάντησε:

— Δὲν ἔφταιξες. Δὲν τόθελες...

Τὸ δωμάτιο εἶχε γεμίσει σκιές. Ἀπὸ τὸ παράθυρο ἔμπαινε ἡ διάφση, φωτεινὴ, δροσερὴ κολοκαιριάτικη νύχτα. Ἐρχόταν μιὰ μυρουδιά ξεροῦ χορταριοῦ —σὰ νὰ κρατούσε στὸ στόμα του ἓνα κομμένο στάχυ κι ἀκούγόταν ἀπόμακρο, νοσταλγικὸ τὸ γλυκὸ μουρμούρισμα τῶν γρύλλων...

ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΑΛΛΑΣ

Ἀναφορά εἰς τὴν ποίησιν τοῦ Δ. Π. Παπαδίτσα

Ὁ Δ. Π. Παπαδίτσας, ὅπως ἀπ' ἄλλη ἀφετηρία ὁ Σαχτούρης, ἀνήκει στὴ νεώτερη φρουρὰ μιᾶς πρωτοπορίας. Ἡ παλαιὰ φρουρὰ μὲ τὶς προγραμματικὲς ἀρχές της —ἐξομολογητικὰ μαρτυρεῖται εἶναι λ.χ. τὰ δοκίμια τοῦ Σεφέρη ἢ τοῦ Ἑλύτη— μὲς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς «ἀπρογραμμάτιστους» ἐπίγονους διεκπεραίωνε καθαρὴ τὴ μοντέρνα της ἔκφραση, πέρα ἀπὸ τὶς ἀντιστάσεις καὶ κάποτε τὶς μεταμφιέσεις ἐνὸς παρωχημένου λυρισμοῦ. Στὴν παλαιὰ φρουρὰ ἔλαχε ἡ αὐθεντικότης τῶν μεταμοσχεύσεων, σ' αὐτοὺς ἡ πρωτοβουλία μιᾶς ἐγχώριας ἀναπαραγωγῆς. Καὶ καθὼς ὁ πόλεμος καὶ ὁ πρῶτος μεταπόλεμος πρόσφερε πυκνότερες ἐμπειρίες ἀπ' ὅ,τι σ' ἐκείνους ὁ μεσοπόλεμος, σημειώνεται τώρα μιὰ ἀποφασιστικὴ στροφὴ στὶς πνευματικὲς ἀνζητήσεις ἀπὸ μιὰ συστάδα ποιητῶν ποὺ ὁ ρόλος τους μπορούσε νὰ ἀποβεῖ γενεσιουργὸς γιὰ τὴ νεώτερη ποίηση· οἱ ἐπίγονοι ἔτσι γίνονται μὲ τὴ σειρά τους πατέρες. Κι ἂν ἡ «ἐλεύθερη ποίηση» τείνει κιόλας νὰ γίνῃ ποράδωση, αὐτῶν εἰδικῶν τῶν πρωτοπόρων ἡ ποίηση δὲν παύει νὰ ἔχει ἀκόμη καὶ σήμερα διάρκεια καὶ διεγερσιμότητα.

Σήμερα φυσικὰ διαμορφώνεται ἄλλος κόσμος ἐμπειρῶν καὶ συνακόλουθοι ἄλλοι παράγοντες ποιητικοί. Ἀλλὰ πῶς νὰ παραβλέψουμε, πῶς, ὅτι σὲ ἀντιδιαστολὴ μὲ τὴν «ἐλεύθερη ποίηση» τῆς παλαιᾶς καὶ νεώτερης πρωτοπορίας ἀποκαλεῖται μὲ ἔμφαση «νεώτερη ποίηση», στὴν Ἑλλάδα τοῦλάχιστον κινδυνεύει νὰ γίνῃ κατ'ἀλήθειαν τοῦ ὀρισμοῦ της; Γιατὶ δημιουργεῖται καὶ πάλι ἓνας πολὺς λυρισμὸς καὶ μιὰ κοινοτροπία ἐκφράσεων, ποὺ γύρω τους καὶ οἱ πρὸ εὐαίσθητες ποιητικὲς κεραίες ἢ περιστρέφονται σὲ ἐξωποιητικοὺς —ὑπαρξιστικὺς ἢ κοινωνιστικὺς— ἄξονες ἢ τεχνουργοὺν πάνω σὲ ρέματα ἀριτογίᾳ ἢ συλλαμβάνουν κορτεσιανὲς εἰκόνες τῶν ἀντικειμένων. Καὶ πῶς νὰ ἐξηγήσῃ κανεὶς τὴν ἀσυγχώρητη πνευματικὴ λήθη; Παρασιωπῶντας οἱ νέοι παράγοντες ὁ-

ποιαδήποτε αναγωγή στην παρακαμπτήρια εκείνη κατοχική και πρώτη μεταπολεμική γενιά, περιορίζονται πότε - πότε σε μιάν αναφορά, κι αυτή « γραμματολογική », πρὸς τὴν παλαιὰ φρουρά τοῦ μεσοπολέμου.

Ὡς νεότης συγκαταβατική,
ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ Ἀναγνωστάκης.

Ὁ Παπαδίτσας ἀνήκει σ' αὐτὴ τὴν παράδοση, μὲ μιὰ χαρακτηριστική διάκριση· ἡ ποίησή του καθὼς δὲν πολώθηκε στὶς ἐμπειρίες τοῦ καιροῦ, εἶναι λειτουργική, μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὁ λόγος του δὲν ἔχει ἀποσθεστεῖ, δὲν ἔχει ἀκόμη ἐξαντληθεῖ.

Ἡ ποίησή του πραγματικὰ θέτει μιὰ σειρά ἀπὸ ἀξιασημείωτα προβλήματα.

Καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα στὴ στάση τοῦ ἐγὼ του μαρτυρεῖται ἓνα γίγνεσθαι. Ἡ προϊστορία του εἶναι ὁ λυρικός ὁραματισμός. Στὸ « Φρέαρ μὲ τὶς φόρμιγγες » καὶ πρὶν ἀκόμη, ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια, ἡ ματιά του εἶναι ἀγγελικὰ νηπιακή:

Λάμπουν στὸ αἷμα μας νεανικὲς φρεγάδες
τραγουδεῖ σὲ πολλὲς παραλλαγές τὴ χρωματικὴ ἐπιφάνεια τῆς ζωῆς.
Στὰ « Ἐντὸς παρειθέσεως α' καὶ β' » καὶ σὲ ἀρκετὰ ὑστερόγραφα στὴν « Περίπτεια », κοθὼς ἀνακάλυψε πιά τὴν προσωπικὴ ἀφετηρία του, προχωρεῖ πρὸς τὶς ἐμπειρίες τοῦ καιροῦ. Ἐκεῖ ἀκούγεται τὸ περπάτημα τῆς ἱστορίας. Ἡ Κατοχή:

Στὰ ὑπόγεια ὀπλοστάσια ἐλευθερίας,
ἡ Χιρσσίμα:

Ἐκεῖ ποῦ τοῦ Μάκ Ἀρθουρ τὸ τσιμπούκι
πέφτει στὴ θάλασσα
κι ὅλως τυχαίως τὸ βρίσκει
πνιγμένος Ἀμερικανός

κι ἀκόμη ρήτορες, ἀναρχικοί, συνωμότες, ὅλη ἡ συναλλαγή καὶ κοπηλεία τῶν ἰδεῶν:

Θεέ μου οἱ μικροπωλητές
Ρωσόφιλοι ἄλλοτε
Ἀγγλόφιλοι σήμερα

Ἴσως αὔριο ρουφιάνοι ἀπὸ ὠριμότητα.

Ἀλλὰ τὰ « Ἐντὸς παρειθέσεως α' καὶ β' », παρ' ὅτι ἀφετηριακὲς συλλογές, δὲν εἶναι μ' ὅλες τὶς ἐποχισκὲς νύξεις τους παρὰ προσβάσεις πρὸς μιάν ἄλλη πραγματικότητα. Μὲ τὴν « Περίπτεια » καὶ προπαντὸς μὲ τὸ « Πάραθυρο » ἐπιχειρεῖ ὁ ποιητὴς μιὰ κατάδυση μὲς στὰ πράγματα· πρώτη φορὰ μιὰ διψα ἐπαφῆς τὸν βαρύνει μὲ περίσκεψη καὶ τὸν ὁδηγεῖ στὸν πυρήνα ἐνὸς ὄντολογικοῦ προβλήματος.

Θέ μου τὶ παραμορφωμένος θάνατος

Κάθεται μαζί μας στὸ τραπέζι καὶ καταβροχθίζει τὰ καλοκαίρια

Καὶ μεῖς τρώμε τ' ἀπορρίματά του.

Μὲ τὸ «Παράθυρο» ἡ θεὰ ἀνοίγει πρὸς τὴν ἀγάπη κι ἀπὸ κεῖ
στὴν πίστη. Στὰ «Νυχτερινὰ» καὶ στὶς «Οὐσίες α' καὶ
β'», τὶς πιὸ ὥριμες συλλογές του, μετεωρίζεται ἐν οὐσιοιστικὰ ἀποστά-
γματα ὁ ἀνθρώπινος καὶ ὁ θεῖος ἔρωτας:

Ἔγινε κορυφαγραμμὴ ὑπομονὴ σαλιγκαριοῦ πέτρα καὶ καλωσύνη της—
ἐξομολογεῖται ἓνας ποιητής, ποὺ ἄλλοτε ἀσελγούσε, τὴν ὑποταγὴ του.
Στὰ «Νυχτερινὰ» καὶ προπαντὸς στὸ VI ποίημα, μετὰ ἀπὸ
Εὐαγγελικὰ ἢ «Ἀσματος Ἀσμάτων» σποραδικὰ πρελούνται,
ἀκούγεται καθαρὰ ἡ ἡχώ τοῦ Ρίλκε.

Ἀλλὰ ὁ Παπαδίσσας εἶναι ἓνας ποιητής ποὺ δὲν πολῶνεται· ποὺ
βέβαια ἀρέσκεται στὶς παρορμήσεις, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἀφομοιώνεται. Στὶς
«Οὐσίες β'» παρακινημένος ἴσως ἀπὸ ἀλλότροπες ἀνιχνεύσεις τῆς
Βακαλὸ ἡ ματιά του παρατῶντας τὸ βάθος διαπλατύνεται πρὸς τὴν κα-
ταγωγή τῶν πραγμάτων· φιλοδοξεῖ νὰ γίνεῖ ἓνας μεταφυσικὸς
φυσιοδίφης. Καὶ στὸ «Ἐν Πάτμῳ» σὰ νὰ μεταμελεῖται
πὼς χαρίζεται στὴν ἔκταση, ἡ φύση του μὲ τὴ μορφικὴ παρόρμηση τοῦ
Κάλβου ξανακάνει ἓνα βῆμα πρὸς τὰ μέσα, προχωρεῖ ἀπὸ τὴν πίστη
στὴν ἀπισκάλυψη. Αὐτὲς οἱ οὐσιαστικὲς σὰν συλλήψεις ἀναδιπλώ-
σεις τῆς φαντασίας του, ἀγεώργητες ὅμως σὲ βάθος στὶς «Οὐσίες
β'» καὶ ἀνάρθρωτες στὴν ἔκφρασή τους στὸ «Ἐν Πάτμῳ» ἐλπί-
ζομε νὰ μὴν εἶναι παρὰ ἀφορμὲς διεξόδου ἢ μελλοντικῶν ἀναπτυγμά-
των γιὰ ὅ,τι στὴν ἀρχὴ τῆς σταδιοδρομίας του ὀνόμαζε
τὸ ἀγαπημένο πρόβλημα τοῦ στήθους του.

Ἀλλὰ ὁ Παπαδίσσας, ὅπως κάθε γνήσιος ποιητής, δοκιμάζεται
καὶ διαφοροποιεῖται προπαντὸς στὴν ἔκφραση. Ἡ ἔκφρασή του εἶναι λό-
γος ἀναφοράς πρὸς τὴν ἀκραία ἔκφραση τῆς πρωτοπορίας· λοι-
πὸν ἄσχετος πρὸς τὴν κατοπινὴ ποιητικὴ «Κοινὴ» καὶ τελικὰ προσω-
πικός.

Στὴν ἀρχὴ τῆς σταδιοδρομίας του ἀκούγεται στὸ ὑπόστρωμά του
κάτι ἀπὸ τὴν πολτοποιημένη μὲς στὴ φαντασία ὕλη τοῦ «Ἐρωτικοῦ
λόγου» ἢ ἐνὸς «Παντοῦ» τοῦ Σεφέρη:

Ἀπὸ τὸν ὥριμο οὐρανὸ πέφτουν ἀστέρια
καὶ ἀκόμη

Πέφτουν διαμάντια στὴν παλάμη τῆς αὐγῆς
ἢ τῶν «Προσανατολισμῶν» τοῦ Ἐλύτη:

Σιωπὴ

Γύρω από μια πηγή

Που αναδύζει συλλαβές.

Και αργότερα έδωσε λαβές στην κριτική να τον θεωρήσει θιασώτη του υπερρεαλισμού. Και πράγματι, πέρα από τα τεχνικά ανάλογα, στο Guiteuizάππηχεται πιο συγκεκριμένα ο διθυραμβικός τόνος του «Μπολιβάρ» του Έγγονόπουλου.

Οι δυνατοί περιμένουν το θάνατο πιο δυνατοί

Χαίρε Guiteuez έμαθες να σωπαίνεις και τούτο είναι μια νίκη

Έμαθες να ξεδιπλώνεις το στήθος σου και να το κάνεις τοπίο

Πότε άγριο μες στις λάσπες της Σιβηρίας πότε ξανθό νησιώτικο
του Αιγαίου

Πότε ζεστό και πεισματάρικο μελαψό τοπίο της Βολιβίας—
και άλλου, όπως στο ποίημα για το στυλίτη Συμεών, ή ωραία τεχνο-
τροπική ούθαιρεσία του Έμπειρικού. Σημειώνουμε ακόμη πώς ο ποιητι-
κός τροχιοδείκτης του συχνά άρέσκεται να φωτίζει ξένα σώματα, όπως
λ.χ. τις Σεφερικές «τρείς τσιγγάνες», τα Έγγονοπουλικά «δελτάρια με
τις άγγελίες θανάτου», τα Έμπειρικά «δυσκοπότητα που ήταν κληρο-
νομιά του», ακόμη και στην τελευταία συλλογή του, όπου για μια ύψη-
λή υπόθεση δοκιμάζει προσωπικά έμβολια σε Κάλβειους Ίαμβους και ά-
νάπαιστους και πάλι κατά το ύφος του Έλύτη και του Έγγονόπουλου.
Για τον Παπαδίσσα και αυτές οι αναδιπλώσεις ίσως να μην είναι παρά
βεληματικές υπομνήσεις της άφετηρίας και των έπαφών του, νήματα που
τά συναλλάσσει με τα δικά του για μια αναφορική σημασιοδό-
τηση του μοντέρνου ποιητικού λαβύρινθου.

Γιατί οι έμπειρίες και οι έντυπώσεις του Σεφέρη ή του Έλύτη
δουλεύονται κατά ένιαία θέματα, όπως ένιαία υπήρξε και ή σύλληψη
τους, καθένα τους με τα νοήματα κατά παράταξη, με τη λογική τους
σπειδύλωση να χάνεται σε φωτοσκιάσεις διαλείψεων
και τολμηρές —έμπνευσμένες ή έφευρημένες— μεταφορές. Ο έλληνικός
υπερρεαλισμός εξάλλου άποσυνδέει ή συναρμολογεϊ το θέμα από τις
πιο έτερόκλητες πηγές των αίσθήσεων και της διανοίας —και σπάνια
της φαντασίας— και, ακόμη και όταν εξομολογεϊται, άποκαλύπτεται
περιγραφικός κατά το παράδειγμα της αυτόματης γραφής
του Μπρετόν ή διοκοσμητικός κατά τα πρότυπα ενός άραβουργήματος
και των ψηφιδωτών. Ο Παπαδίσσας άπεναντίας ποτέ δέν ξεκινά
από θέματα—μύθους, αλλά από μια τυχαία μερική έντύπωση και
κατασκευάζει το ποίημα, σά να ξετυλίγει εκείνη την ώρα ένα κουδάρι
περίπλοκων γεγονότων. Και δέν «διεξέρχεται» τα πράγματα, παρά πα-
τώντας από αίχμη σε αίχμη βρίσκει πάντα την πλευρά τους εκείνη που
θα μάς εκπλήξει. Έρχεται πάντα άπ έξω και με τη δεξιοτεχνία των

συνειρμών σκοπεύει στην έμβίωση του αντικειμένου. Στα πρώτα του ποιήματα ταυτίζεται με τα αντικείμενα, αλλά καθώς ωριμάζει συνηθίζει να τα περιέχει ή να περιέχεται σ' αυτά:

Δέ σκέφτηκες ότι μιὰ νύχτα κρυφά
Στις μύτες τών ποδιών μου
Πήρα όλαι τὰ όστὰ μας
Και τὰ βούτηξα —ας μὴ τὸ μάθουν σὲ παρακαλῶ
Στὸ φεγγάρι.

Μέθοδος κινηματογραφική, που θυμίζει «μοντάζ άτραξιόν». Βομβαρδίζει τὰ «ποιητικά άτομα» κι έμås μαζί τους με μιὰ βολή άπροσδόκητη:

“Αν και τίς πιὸ πολλές φορές ἡ ζέληση μοιάζει μ' ἓνα
σκυλί που σωπαίνει

Έτσι ξαφνικά και χώνεται σὰ υπόγεια.

Απὸ κεί και τὰ παράδοξα άλματα τῆς λογικῆς του:

“Εἴπισι νὰ φτάσω στήν Κόρινθο μισὸς ἄνθρωπος μισὸς
διαδρομῇ

Και στή μέση ἄγριο μελίσσι θυμωμένο,

ἢ

Και σὺ μοῦ φάνηκες ὅτι γέννησες ἓνα δέντρο

‘Ο στίχος του γενικά έχει μιὰ λογικὴ τονικὴ, εὐθύβολη ἔτσι πὺ συχνὰ γίνεται γνωμικός:

Πάνω στήν ἄσπρη ζωῇ

‘Η σκέψη εἶναι μιὰ θολὴ εὐθεία.

‘Η «όρθοπεδική» και ἄλλη ἀναστροφή του τροφοδοτεῖ τὴ γλῶσσα του με ἀντίστοιχες λέξεις και ἐμπειρίες και κάνει τὴ δομὴ τοῦ λόγου του πορισματικὴ και ἄλλοτε ἀπὸ ἐνδιάθετη κλίση δικανικὴ. Καὶ ὁμως αὐτὴ ἢ φαινομενικὴ λογοκρατία δὲν εἶναι σ' αὐτὸν παρὰ ἓνα εἶδος λυρικοῦ ἄλλοθι:

Τὸ ν' ἀκούει κανεῖς τὸ πρωὶ τὴ βιασύνη τῶν πουλιῶν
Τὸ νὰ ψάχνει στὰ μάτια τῶν ἄλλων νὰ ἔρει λίγα τοπία
Τὸ νὰ αἰσθάνεσαι ἀλλιώτικος μετὰ ἀπὸ γλέντι ὅταν μένεις
μόνος

Και παίζεις με τὴν ἔχτρα και τὴ φιλία τοῦ ἑαυτοῦ σου
Αὐτὸ σημαίνει κίνδυνο

Σημαίνει ἀναγωγή τῆς λύπης στὴ μονάδα.

‘Η ἀντιλυρικὴ διάθεση τοῦ Παπαδίτσα δὲν εἶναι παρὰ ἐπίφαση πὺ ὑπηρετεῖ μιὰ πρόφαση τὴ δραπέτευση ἀπὸ τὴ συγκίνηση, ὅπως περίπου ὅρισε τὴν ποιητικὴ λειτουργία ὁ “Ελιοτ.

Και ἀκόμη κάτι· εἶναι κατεξοχὴν φύση ἀτομικιστικὴ. Μέσα στὴ μάχα τῶν φαινομένων κυκλοφορεῖ σὰ μονάδα. Καὶ σὲ μιὰ ἐποχὴ

μέ ομαδική ψυχολογία καί ψύχωση περνά με τη γνώση του διατηρητικότητας

ὡς λεπτόν βόλι εἰς ἄπειρον

βάθος πελάγου,

καθὼς θὰ 'λεγε ὁ Κάλβος. Κυνικός, μικρομανής, κυκλοθυμικός με μιὰ σειρά ιδεοληψίες καὶ αὐθάδειες, ποὺ πότε ἀφαιροῦν καὶ πότε προσδίδουν στὴν ἐκφραστικὴ του. Ὡσπου τελικὰ ἡ φύση του ἀπὸ ἀτομικιστικὴ γίνεται μοναχικὴ. Γιατὶ δὲν εἶναι τὸ ἐγὼ τοῦ Μαγιακόφσκυ, ὅπως τὸ γνωρίσαμε στὶς νεοελληνικὲς παραλλαγές τοῦ Ν. Παπᾶ, τοῦ Κατσαροῦ ἢ τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Μ' αὐτὴ τὴ θυμικὴ κινητικότητα ὁ λόγος του μοιάζει με περιπέτεια. Ἡ φραστικὴ ἔτσι κερδίζει σὲ λειτουργικότητα, ἀλλὰ ἡ λέξη σὰ γλωσσικὴ μονάδα χάνει σὲ βάρος καὶ κυριαρχία. Καί, ὅπως ἄλλωστε κάθε περιπέτεια, ἔχει τότε τὴν ἀνευθυνότητα ἢ τὴ γραφικότητα τοῦ τυχοδιωκτισμοῦ. Οἱ ἱκανοὶ σὰν τὸν Παπαδίσσα δολιχοδρομοῦν, οἱ συνταξιδιώτες τοῦ σκάφους του, λ.χ. ὁ Κακναβάτος ἢ ὁ Γονατάς, περιορίζουν ἢ βιάζουν τὰ «σήματά» τους.

Εἶναι οἱ μόνες ἐπιφυλάξεις μου γιὰ τὴν ἐκφραστικὴ τοῦ Παπαδίσσα.

Θέλω νὰ προσθέσω ἀκόμη πὼς ὁ Παπαδίσσας δὲν εἶναι σοφία· σοφία μετὴν ἔννοια ἑνὸς κατάρτισμῳ εἶναι ἀπὸ τὴ γενιά του ὁ Δικταῖος ἢ ὁ Σινόπουλος. Δὲν εἶναι γυμνὴ αἴσθησις ἢ ἓνα εἶδος πνευματικοῦ ἔνστικτου, ὅπως ἀπὸ διαφορετικὲς πλευρὲς ὁ Σαχτούρης, ὁ Ἀλεξάνδρου καὶ τελευταῖα ὁ «αὐτοματικός» Χριστοδούλου. Στὴν ἐποχὴ μας ὑπάρχει ἀκόμη ἡ ποίηση τῆς «πρώτης ὕλης», τῶν τύπων τῶν ἡλῶν τῶν πραγμάτων· παράδειγμα ὁ Πατρίκιος. Καὶ ὑπάρχουν πολλοὶ αἰσθηματίες· ἀπ' αὐτοὺς ἔχει ἀποσπασθεῖ, μισὸς αἰσθηματὴ καὶ μισὸς πνευματικότης, στὶς καλύτερες στιγμὲς του ὁ Καρούζος. Ὁ Παπαδίσσας εἶναι περιβεβλημένη αἰσθησις, ὅπως ἀπ' ἄλλες καταβολὲς ὁ Ἀναγνωστάκης. Σωστὰ ἐξομολογεῖται πὼς νόημα γι' αὐτὸν ἔχει

τὸ μαργαριτάρι ἔξω ἀπ' τὸ στρεῖδι του,

δηλ. ἡ προσπάθεια νὰ ἐξορύξει, μαζί μετὴν ἀγάπη, καὶ τίς ἄλλες οὐσίες τῶν πραγμάτων. Τελικά: σοφίες, ἔνστικτα, αἰσθήσεις καὶ αἰσθηματά ἐκβάλλουν σὲ ὁμοληκτές καὶ ὁμοούσιες φανταστικὲς «πραγματικότητες». Ἐκεῖ ἐκβάλλει καὶ ἡ περιβεβλημένη αἰσθησις τοῦ Παπαδίσσα· μετὴν μειωμένη κάπως τὴν παλαιὰ της οὐκείτητα καὶ μετὴν μιὰ κλασσικότητα κάμψη στὴν ἐπιφάνεια, τείνει στὸ βάθος της νὰ γίνῃ συνείδησις.

Δ. Π. ΠΑΠΑΔΙΤΣΑ

ΒΛΑΔΙΜΗΡΕ (*)

Ἐδῶ ὑπάρχουν πολλὰ πράγματα ἑτοιμα πού μπορείς νά δεῖς
μέσα τους τήν ἱστορία τους σέ πολὺ ἀπλὴ γλῶσσα

Ξημερώνει ἀπ' ὅλες τὶς μεριές Βλαδίμηρε
Ὅταν μέ δεῖς ν' ἀνασαίνω κάθε χιλιόμετρο τήν
ἀνθρώπινη προστασία σου

Φαντάσου ἓνα ἑκατομμύριο γυναικόπαιδα νά φωνάζουν:
δικαιοσύνη

Ἡ ἓνα ἑκατομμύριο ἄστρα πού τὰ ψάχνουν ἄπιστα δάχτυλα

Ἡ μιὰ χρυσοκίτρινη κοίτη πού τελειώνει μέσα μου

Ἐφτασα

Νά μοῦ δώσεις λίγα χτυποκάρδια πού δέν ἔγιναν ἔρηβοι

Τώρα τὸ καλοκαίρι μοῦ τὰ ζητιανεύει μιὰ δροσοίλα τοῦ Ἰλισοῦ

Ἐπίσης κι ἓνα δέντρο πού ἔχασε τήν καρποφορία του

Ὅταν κοιμηθεῖ τὸ φεγγάρι μέσ στο Ρῆνο φαντάσου τήν ψυ-
χή μου

Σά δωμάτιο ἐξοχικοῦ σπιτιοῦ πού περιμένει τὸν ὕπνο σου
γιὰ παραθέρισμα

Ἄν ἦσουν ἐδῶ τὸ πρωῒ θά 'κονίγες τὰ κοκόρια καὶ τοὺς

γαλατάδες μέσα στ' ἀγουροξιπνημένα αὐτιά τῆς γειτονιάς

Ὅστερα τὶς ἐφημερίδες καὶ τὰ χέρια νά τὶς παίρνουν ἀπὸ τὰ
μισόκλειστα παράθυρα

Πολλές φορές γελῶ μέ τὴ συνήθεια π.χ. χτές τὸ πρωῒ

ἔβγαμε στο τραπέζι ἓνα φλυτζάνι τσαῖ παραπανίσιο

Τότε βούτηξα τὸ ψωμί μου στήν ἀπέραντι πίκρα του

Κι ἔτρωγα χωρίς νά μπορῶ νά χορτάσω. Σκέψου τὴ ζωὴ μου

Αὐτὸ τὸ βερίκοκκο στὰ δόντια τῆς ἀπουσίας.

(*) Ἐξόριστος ἀδελφός μου στὴ Γερμανία

Ἀπὸ τὴν "Ποίησιν 1.,

ΕΞΟΔΟΣ

Νὰ μὴ φύγει γιὰ τὸ Λορέντζο Μαρκῆς
Νὰ μείνει ἐδῶν δεμμένο τὸ πλοῖο VASCO
Νὰ τοῦ ἀδειάσουν τὰ στάγια καὶ τὶς ρέγγες
Καὶ κείνους τοὺς ἔξι τόννους φάρμακα τῆς εὐρωπαϊκῆς
 περιθάλψεως
Καὶ τὰ μηχανήματα
Τότε τὸ περίεργο τοῦτο κρανίο θὰ γίνῃ θέμα συζητήσεων
 τῶν ἀστυνομικῶν
Οἱ χαμάληδες θὰ πίνουν τὴ ρετσίνα τους μὲ σκέτες ἐλιές
Καὶ θὰ ξεφλουδίζουν ἓνα κρεμμίδι
Δὲ θὰ ὑπάρχει συμφέρον, γι' αὐτὸ οἱ λεμβοῦχοι
Θὰ εἶναι καζόκεφοι καὶ τὸ βράδυ θὰ τοὺς χτυπάει στὰ
 νεῦρα ἢ σῖζυγος καὶ τὰ παιδιά
Τὰ παιδιά ποὺ δείχνουν πάντα προθυμία νὰ κλάρουν

Πάρε αὐτὴ τὴν ἀπόδειξη καὶ τράβα στὸ Λιμεναρχεῖο
Νὰ σοῦ μονογράψουν τὴν ἐκφόρτωση, μὴ σὲ πάρουν
 μυρωδιὰ οἱ συνωμότες
Γιατὶ τότε θὰ γεννηθεῖ ζήτημα παραιτήσεως τοῦ προέδρου
Καὶ τότε οἱ ἀργόμισθοι ποὺ μέχρι σήμερα πηγαινάν
 στὴν ἐκκλησία
Κι ἄναβαν τὸ κερί τους θ' ἀνάφουν μιὰ μεγάλη φω-
 τιὰ στὸ κράτος
Θὰ τὸ μάθουν οἱ πυροσβέστες καὶ οἱ ἀνίποπτοι τοῦ δρόμου
Θὰ ρωτᾶν ποῖο μέγαρο νὰ κάψει
Θὰ φρενάρουν τὰ ποδήλατα, τὰ τραίμ θὰ σταματήσουν

τὰ γκλάν γκλάν
 Θὰ ἀδειάσουν τὰ οὐρητήρια
 Καὶ ἡ γοιὰ ἀκριβῶς προστά στὴ ρόδα τοῦ λεωφορείου
 Θὰ συνεχίσει τὸ δρόμο τους κρατώντας πάντα στὸ ἓνα τῆς χέρι
 Τῇ μαρμελάδα
 Ρωτᾶν μερικοί: μήπως θὰ 'πρεπε νὰ ξαναφύγει τὸ
 πλοῖο VASCO

Γιὰ τὸ Λορέντσο Μαρκέζ
 Ἐγὼ ἀπὸ πρὶν λίγη ὥρα ἤμουν ἐκεῖ
 Ὑπολόγιζα τὰ χρήματα ποὺ θὰ εἰσπράξω
 Τὸ μισὸ δρόμο μέχρι τὸ ταμεῖο
 Τὸν ἔκανα πάνω στὴ μιὰ γραμμὴ τοῦ τραίνου
 Ἐπρεπε νὰ μὴ σκέφτομαι τίποτα καὶ νὰ βλέπω
 Κατ' εὐθείαν σ' ἓνα μακρινὸ σημάδι, ἦταν
 Τὸ μεσιανὸ παρόθυρο τῆς ἀποθήκης
 Ὅστερα αἰσιόδοξος κατέβηκα ἀπ' τὴ γραμμὴ καὶ βάδι-
 ζα κανονικά

Σὰ στράτευμα κατοχῆς
 Καὶ τότε ἤμουν ἐλεύθερος ν' ἀποφασίσω γιὰ ὁτιδήποτε

Ἐνας εἰσπράχτορας εἶχε τὰ φερσίματα τῆς γυναίκας του
 Ὁ καθαρὸς του γιακὰς καὶ τὸ σιδερωμένο του παντελόνι
 Δίναν τὴν βεβαιότητα ὅτι δὲ θὰ πεθάνουμε
 Εἶναι κάτι λεπτομέρειες — αὐτὸ λέγαμε χιτὲς καὶ
 μὲ τὸν Κοσμὰ—

Ποὺ ἐπιβάλλουν χωρὶς ἀντίρρηση τὴ μοῖρα μας

Τὸ πλοῖο VASCO
 Τὸ λιμάνι τοῦ Λορέντσο Μαρκέζ

Ὁ μισὸς του γερανὸς καὶ ὁ μισὸς του μέσα μας
 Θεέ μου οἱ μικροπωλητὲς
 Ρωσόφιλοι ἄλλοτε
 Ἀγγλόφιλοι σήμερα
 Ἴσως αὖριο ρουφιάνοι ἀπὸ ὠριμότητα
 Ποιᾶν σκόνες ποὺ γυαλίζουν ὅλα τ' ἀντικείμενα
 Καὶ σταματᾶν τὸν ὀδοντόπονο

Νὴ φύγει τὸ πλοῖο VASCO
 Ὅχι νὰ μὴ φύγει.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΡΙΩΝ ΝΥΧΤΩΝ

II

Αὐτὰ ἦταν τὰ ὄστρακα τ' ὠσημένα, τὰ μάζεψα
 Ἕνα - ἓνα ἀπ' τῆς πίκρας σου τ' αἰλάκι
 Αὐτὲς ἦταν οἱ πεταλοῦδες μὲ τὰ μισοκαμένα φτερά
 Μιά - μιὰ τὶς μάζεψα
 Ἀπὸ τὸ δέρμα σου ποῦ — ὅπως σὲ προσκλητήριο
 Μετὰ ἀπὸ τὴ μάχη δὲ λέει «παρὼν» ὁ στρατιώτης
 Ποῦ ἔπαιζε ὀκαρίνα καὶ διασκέδαζε τὸ λόχο—
 Τὸ δέρμα σου δὲ λέει «παρὼν»

Αὐτὰ τὰ ὄστρακα καὶ αἰτὲς τὶς πεταλοῦδες
 Στὰ δίνω καὶ τὰ ξαναπαίρνω
 Μέχρι νὰ παλιώσουν
 Σὰ χαρτονομίσματα
 Ποῦ πᾶν ἀπὸ χέρι σὲ χέρι
 Ἦ ἀπὸ φόνο σὲ φόνο

Καὶ νύχτα ὥρα νὰ φεύγουμε
 Γαυγίζει τὸ θάνατο
 τὸ σκυλί.

ΑΠΟ ΤΟ ΠΑΡΑΘΥΡΟ

III

Γιατὶ ἔχω μέσα μου ἓνα νεκρὸ πουλί καὶ σὺ τὸ λυπᾶσαι
 Γιατὶ μοῦ κρατᾷς τὰ χέρια καὶ τὰ δικιά σου χέρια τὰ ἔχω
 κρυμμένα στὸν ὕπνο μου
 Γιατὶ τὸ σῶμα σου μοιάζει μὲ ὄνειρο ποῦ ἀκολουθεῖ
 τὶς πράξεις μου ὅλη τὴ μέρα
 Καὶ λίγο - λίγο μοῦ ἔρχεται στὴ μνήμη
 Γιατὶ μοῦ λές γιὰ τὴν ἀγάπη
 Μοῦ λές πὼς ἀποχαιρετιῶνται δὺο καὶ ἀφήνουν τὴν ἀγάπη μόνη
 Σὰν τὸ μαργαριτάρι ἔξω ἀπ' τὸ στρείδι του
 Γιατὶ μοῦ λές πολλές φορές γιὰ τὴν ἀγάπη ὅτι εἶναι σίμπτωσις
 Γι' αὐτὸ σ' ἀγαπῶ

Γιατί σ' αγκαλιάζω και σε μυρίζω όπως αχνή πού οσφραίνεται
τὸ χόρτο

Γιατί δέχομαι τὴ φωνή σου σὰ νὰ 'ναι σπέρτος

Κι ἐγὼ σὰ νὰ 'μαι φρέσκο χῶμα

Γιατί σ' αγκαλιάζω πάντα κι ἀπέναντί μας μιὰ μέρα σημαδεύει
τὴν ἀγάπη μας

Ὅπως ἐμένα κάποτε πού με πυροβολοῦσε ἡ νύχτα

Γιατί σε βλέπω σὰν πηλὸ και θέλω νὰ σοῦ δώσω τὸ
σχῆμα τῆς ἀγωνίας μου

Κι ὅστερα πάλι νὰ σε ξαναπλάσω

Γ' αὐτὸ σ' ἀγαπῶ

Γιατί εἶσαι ἡ ἀγωνία μου

Γιατί μὲς στὸν καιρὸ εἶσαι ἡ ἐλπίδα ὅπως ἡ γλίσκα
στοῦ καρποῦ τὰ βάρη

Ὅπως τὸ δακρυσμένα μάτια τὴν ὥρα πού φεύγουμε

Γιατί εἶσαι τὸ τραῖνο κι ὁ δρόμος καὶ τὸ χέρι μου πού
σε ἀποχαιρετάει

Γιατί εἶσαι ἡ καρδιά μου πού χτυπάει μουσικὰ ὅταν ἀγγίζω καὶ
τὰ νύχια σου

Πού εἶναι στὸ δέρμα μου σὰ σκορπισμένα λουλούδια σὲ νερὸ

Γιατί εἶσαι τὸ τραγοῦδι μου πού λέω τ' ἀπογεύματα

Γι' αὐτὸ σ' ἀγαπῶ.

ΤΟ ΚΥΠΑΡΙΣΣΙ

Στὴν ἄκρη τοῦ κόσμου εἶναι τὸ κυπαρίσσι, ἡ καρ-
διά του εἶναι τὸ χέρι

Πού ξερὸ ἀπ' τὴν πύρινη φωνή σου δὲ μπορεῖ νὰ
χαιρετήσῃ

Οὔτε ν' ἀπλώσει τὴ σκόνῃ του νὰ διαβοῦν τὰ ζωντανὰ φυτὰ

Ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς πιὸ ἡττημένης ἐμιλίας σώθηκες ἐσὺ

Κρατώντας στὰ χέρια σου ἓνα τελευταῖο ζῶο, κλειδώνον-
τας στὸ μάτι σου

Μιὰ τελευταία κραυγή, ἀπελευθερώνοντας τὸ σῶμα τῆς
πιὸ μικρῆς φωτιᾶς

Τῆς πιὸ μικρῆς τῆς ἐλάχιστης τῆς σχεδὸν ἀνίπαρκτης φωτιᾶς

Ὡ ἐσὺ πράσινο βοτάνι ἀπ' τὸν οὐρανὸν καταγόμενον
Στὸ νερὸ ποῦ λειτουργεῖς
Ποῦ σκορπίζεσαι ὅπως ἡ ἀχτίδα στήν πλευρά τοῦ στιλέτου
Ποῦ τόσους αἰῶνες τρῶς ἀπ' τὸ κορμί μου μέλι
Ποῦ σέ φωνάζω πότε πεθαμένος καὶ πότε τρελλὸς ἀπὸ
μετεωρίτες ποῦ σβήνουν σέ μιὰ γωνιά τοῦ μυαλοῦ μου

Ἐσὺ κυπαρίσσι μου δυὸ καμμάτια ἀπ' τοῦ καιροῦ τὸ τσεκούρι
Μὲ τὰ γέλια σου στρογγυλά φρουτὰ σέ πανέρια ποῦ κρατοῦν
μπράτσα ρόδινα, κυπαρίσσι μου ποῦ κανένα χέρι
Δὲν μπορεῖ νὰ σέ ἀποχωρίσει ἀπὸ ἐμένα, ποῦ καμμιὰ πιθαμὴ
δὲ μπορεῖ νὰ μετρήσει τὸ ὕψος σου
Κυπαρίσσι ἀπὸ νερὸ καὶ οὐσία πανάκριβη, ἀπὸ ἰδρώτα ἀκριβο-
πληρωμένον
Ἄπὸ λόγο κοπανισμένο μὲ χιλιάδες σφυριά, μὲ σφυριά καμωμέ-
να ἀπ' ὅλα τὰ πράγματα
Ἄπ' τὴ φτωχὴ κι ἔρημη φτελιά μέχρι τὸ μωρὸ τῆς
χελώνας καὶ τὰ ρολόγια τῶν πετρωμάτων

Τὶ ζητᾷς στὴ θάλασσα, γιατί κοιμᾷσαι πλάϊ σέ ἀπομεινάρια ψα-
ριῶν
Κι ὁ ὕπνος σου μὲ τίς χρωματιστὲς κλωστὲς του κεντάει
τὸ δέρμα μου
Κυπαρίσσι μὲ ἀντρογόνη ὄρη.

ΠΟΙΟΣ ΠΡΟΔΩΣΕ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Στὸ παράθυρο τοῦ Γ. κάποιος χτύπησε δυνατὰ τὰ μεσάνυχτα καὶ ξαφνικά, μὲ τὸ χτύπημα ἐκεῖνο, ξύπνησαν μὲς στὸ σπίτι πολὺ παλιᾶς ἱστορίες, ποὺ εἶχαν κουρνιαώσει στὶς κρυφές γωνιές του κι εἶχαν πέσει σ' αἰῶνια νάρκη. Καὶ νὰ ποῦ τὴν τῶρα τινάχτηκαν καὶ τριγυρνοῦσαν στὶς σκοτεινὲς κάμαρες.

Ὁ Γ. ἀνασηκώθηκε στὸ κρεβάτι του καὶ ζαλισμένος καθὼς ἦταν ἀκόμη ἀπ' τὸν ὕπνο ἔτριβε τὸ πρόσωπο μὲ τὸ χέρι του προσπαθώντας νὰ διώξει ἀπὸ πάνω του τὸν ἐφιάλτη, γιατί βέβαια δὲν ἦταν δυνατό ὁ τροχὸς τοῦ χρόνου νὰ εἶχε κάνει ἀντίστροφα τόσους γύρους μέσα σὲ μιὰ νύχτα. Μὰ τὸ χτύπημα στὸ παράθυρο ἐπαναλήφθηκε πιὸ δυνατό κι ὁ Γ. ἀναγκάστηκε ν' ἀνάψει τὸ πορτατίφ τοῦ κομοδίνου του. Καὶ πάλι σείστηκε τὸ παντζούρι του. "Ὡστε δὲν ὑπῆρχε λοιπὸν ἄλλος τρόπος κι ἔπρεπε πιά νὰ ξανσιμπεῖ κι αὐτὸς στὸ παιγνίδι, ποὺ ξανάρχιζε πανομοιότυπα ὕστερα ἀπὸ τόσα χρόνια. Πλησίασε στὸ παράθυρο καὶ ρώτησε σιγά. Κι ἡ ἀπάντηση ἦρθε κι αὐτὴ χαμηλόφωνη. Αὐτός; Ζοῦσε λοιπὸν αὐτός; Καὶ τί ἤθελε τέτοιαν ὥρα στὸ σπίτι του;

"Ἄνοιξε ὥστόσο κι ἓνας σκοτεινὸς ὄγκος πῆδησε σκυφτὰ μὲς στὴν κάμαρη. Ὁ ἐπισκέπτης στάθηκε γιὰ λίγο ἀναποφάσιτος ἀντίκρυ του. Εἶχε ριγμένο ἐπάνω του ἓνα μαῦρο ἀδιάδροχο καὶ κάτω ἀπὸ τὴν κουκούλα του ὁ Γ. ἀναγνώρισε ἐκεῖνο τὸ εὐθὺ βλέμμα. Κι ὕστερα πάγωσε ὁλόκληρος, καθὼς ἔνιωθε γύρω στὸ σβέρκο του τὰ ξένα μπράτσα κι ἓνα φιλὶ στὸ μάγουλό του.

— Ἀδελφέ μου! εἶπε ὁ ξένος.

Μὰ ὁ ἄλλος προσπαθοῦσε νὰ συνέλθει ἀπὸ τὸ ξάφνισμα καὶ νὰ κυριαρχήσει πάνω στὸν ἑαυτὸ του. Φανερὸ πὼς ἄνοιγε γι' αὐτὸν μιὰ παρένθεση ἀνεπιθύμητη ποὺ ἔπρεπε νὰ τὴν κλείσει τὸ γρηγορώτερο κι

δσο μπορούσε πιὸ ἀνώδυνα.

— Χαίρομαι, εἶπε, πού ισὲ ξαναβλέπω κι εἶσαι καλά. Καὶ μὲ μι-
 ἄν ἄτονη χειρονομία τοῦ· 'δειξε νὰ καθήσει.

'Εκεῖνος ἔβγαλε σβέλτα τὸ μαῦρο του ἀδιάδροχο, τὸ 'ριξε σὲ μιὰ
 πολυθρόνα καὶ κάθησε σὲ μιὰν ἄλλη. 'Ο Γ. πῆρε τὰ τσιγάρα του ἀπ'
 τὸ κομοδίνο, τοῦ πρόσφερε καὶ κάθησε ἀντίκρυ του. Κοίταξε τὴ στεγνὴ
 ρυτιδωμένη ὄψη καὶ κάτωθι τῆς ἀγωνίζονταν νὰ ξεχωρίσει τὸ παλιό
 γινώριμο πρόσωπο. Κάποτε ἦταν πρόσωπο νεανικό, πού ρόδιζε ιστίς ἀ-
 νηφόρες τοῦ βουνοῦ κι ὅταν τὸ χτυποῦσε τὸ πρῶτο φῶς τοῦ ἡλίου γι-
 νόταν χάλκινο. Τώρα κάτω ἀπ' τὸ ἀδύνατο πρασινωπὸ φῶς τοῦ ἀμπαι-
 ζοῦρ ἔμοιαζε πιὸ πολὺ μὲ χάρτινη μάσκα.

— Πᾶνε πολλὰ χρόνια χωρὶς νὰ μάθω τίποτε γιὰ σένα, τοῦ εἶ-
 πε. Κανεὶς δὲν ἤξερε. 'Η τελευταία φορὰ πού ἰδωθήκαμε ἦταν, ἂν κα-
 λὰ θυμᾶμαι, μετὰ τῇ μάχῃ, στὸ ὕψωμα 48.

'Ο ἄλλος σκυθρωπᾶσε λίγο, κι ὕστερα:

— "Ὁχι, ξαναειδωθήκαμε! 'Εγὼ τοῦλάχιστον σὲ ξανάειδα ἄλλη
 μιὰ φορὰ, λίγο πρὶν τὴν κατάρρευση, τότε πού περιμέναμε τὶς τελευ-
 ταῖες ἐπιθέσεις. "Ἦσουν μονάχος καὶ διάβηκες πολὺ κοντά μου... "Ἦ-
 ξερα πού πήγαίνες, μὰ δὲ σοῦ μίλησα.

— Τὸ ξέρω, εἶπε ὁ Γ., μὲ χαμηλὴ φωνή... Πέρασα ἀπὸ κεῖ,
 γιὰτὶ βοϊζίζομουν σ' ἐσένα...

— Δὲν ὑπῆρχε ἐλπίδα πιά, κανένας δὲν θὰ μπορούσε νὰ σὲ κα-
 τηγορήσει...

— Κι ἐσύ;

—Μ' ἐμένα ἦταν διαφορετικά.

Μ' αὐτὸν ἦταν διαφορετικά. 'Ο Χάρης ἦταν 18 χρονῶν, ὅταν ἐ-
 να βράδι, τὴν ὥρα πού τὰ τελευταῖα ἀεροπλάνα ἄφηναν τὸ χωριὸ καὶ
 καρφώνονταν μακριὰ τ' ἓνα κόκκινο ἡλιοβασίλεμα, τὸν πλησίασε ὁ πα-
 τέρας τους καὶ τοῦ εἶπε χαμηλόφωνα: «Χάρη, εἶσαι δεκάοχτὼ χρονῶ καὶ
 μόλις πρόφτασες νὰ τελειώσεις τὸ Γυμνάσιο. Σὲ ἄλλην ἐποχὴ θὰ ἦ-
 ταν διαφορετικά, τοῦλάχιστο γιὰ σένα. 'Εκεῖνα πού σοῦ ἔλεγα γιὰ τὴ
 ζωὴ τῶν φοιτητῶν πρέπει πιά νὰ τὰ ξεχάσεις· λυπῶμαι πού σοῦ μίλη-
 σα γι' αὐτὰ πολὺ νωρὶς καί, τὸ χειρότερο, λυπᾶμαι πού εἶναι πιά πο-
 λὺ ἀργά. Τώρα πρέπει νὰ συνηθίσεις σὲ ἄλλα πράγματα. Πρέπει νὰ
 συνηθίσεις στὴ βία, στὸ φόβο καὶ στὴ στέρηση...».

Κι ἀργότερα πάλι, ἓνα δειλινὸ τοῦ Αὐγούστου, ὁ πατέρας του
 μπῆκε βιαστικὸς καὶ ἰδρωμένος στὸ σπῆτι: «Αὔριο - μεθαύριο, εἶπε,
 θὰ ἔρθουν καὶ σὲ μᾶς οἱ Γερμανοί· ἤρθε ἡ σειρά μας νὰ μᾶς κάψουν...».
 'Ο Χάρης τὸ ἔκουσε χωρὶς νὰ πεῖ λέξη, φανερὸ πὼς εἶχε ἀρχίσει νὰ

συνηθίζει. Μὰ ἡ μητέρα του ρώτησε γεμάτη ἀγωνία κι ἴσως λίγο μελοδραματικά: «Τώρα! Τί θ' ἀπογίνουμε τώρα;». Αὐτὴ ἡ ἐρώτηση ἐξε-neύριξε τὸν πατέρα του, ποὺ ἦταν κιόλας ἀρκετὰ ἐκνευρισμένος. «Τώρα! Τί θ' ἀπογίνουμε τώρα;» ἐπανέλαβε πανομοιότυπα μὲ φωνὴ βραχνιασμένη. «Θέατρο θὰ παίξουμε;».

Τοῦ πατέρα του τοῦ ἄρεσε πολὺ τὸ θέατρο καὶ συχνὰ μιλοῦσε γι' αὐτὸ καὶ πάσχιζε μὲ θεωρίες νὰ δώσει στὸ Χάρη νὰ καταλάβει τί θὰ πεῖ θέατρο. Μὰ φαίνεται πὼς τὸ θέατρο δὲν εἶχε καμμιά σχέση μ' αὐτὰ ποὺ τότε γινόταν γύρω τους.

Ὅπωςδήποτε ὁ Χάρης πῆρε ἀπὸ κείνη τὴ σκηνὴ μιὰ πρώτη ἰδέα γιὰ τὸ θέατρο. Ὅταν ἀργότερα, στὴ φυλακὴ, διάβασε Ἰψεν, δὲν μπορούσε νὰ μὴ τὴν ἀναπολήσει καὶ νὰ μὴ σκεφτεῖ πὼς τότε οὐσιαστικὰ τέλειωνε τὸ θέατρο, ἀφοῦ μάλιστα ἔπρεπε νὰ διαλύσουν καὶ τὰ σκηνικά.

Καὶ βάλθηκαν νὰ ξεσηκώσουν τὰ πράγματα τοῦ σπιτιοῦ καὶ νὰ τὰ κουβαλοῦν στὸ δάσος. Ἄνοιγαν τὰ παλιὰ μπαούλα ποὺ ὥς τότε γι' αὐτὸν ἦταν κάπι τὸ ἀπαγορευμένο καὶ τὸ μυστήριό τους ἐκφράζονταν μ' ἐκείνη τὴ βαριὰ μυρουδιὰ τῆς ναφθαλίνης, κάθε φορὰ ποὺ ἡ μητέρα του τ' ἄνοιγε γιὰ λίγο κι ὕστερα τὰ κλείδωνε ξανά. Ἦταν ἐκεῖ παλιὰ γράμματα δεμένα μὲ ρόζ κλωστή καὶ φορέματα μὲ κεντήματα καὶ δαντέλλες. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ μάλιστα ἡ μητέρα του τὸ ἄπλωσε ἐπάνω της γιὰ λίγο, σὰν νὰ τὸ πρόβαρε, κι ὕστερα τὸ δίπλωσε ξανά λέγοντας: «Αὐτὸ ἐδῶ ποτὲ δὲν τὸ εἶχα φορέσει». Ἐναν κεντημένο μποξὰ πάλι τὸν κοίταξε μὲ προσοχὴ ἀνάμεσα ἰστὰ δάχτυλά της, τράβηξε γιὰ λίγο τὸ ὕφασμα κι ἐκεῖνο ἄνοιξε. «Τοῦτο ἐδῶ ἔλιωσε πιά» εἶπε σιγά. Κι ὁμως τὸ τύλιξε κι αὐτὸ μὲ τὴν ἴδια φροντίδα καὶ τὸ ἔβαλε σ' ἓνα μεγάλο μπόγο, γιὰ νὰ μεταφερθεῖ στὸ δάσος. . . Ὅλα τὰυτὰ βέβαια εἶναι πράγματα ἄσχετα, ὁμως ἀπ' αὐτὰ πέρασε ὁ Χάρης, γιὰ νὰ καταλήξει στὸ δάσος, ποὺ οὐσιαστικὰ αὐτὸ στάθηκε τὸ ξεκίνημά του.

Περπατοῦσε κάτω ἀπ' τὶς μεγάλες βελανιδιές, μακριὰ ἀπὸ τὴν κατασκήνωση τῶν ἄλλων, καὶ γύρω του πέφτανε οἱ σκιές ἀπ' τὰ κλαδιά — ἓνα δίχτυ πυκνὸ νὰ τυλίγεται πάνω του ὅλο καὶ πρὸ σφιχτά. Βγῆκε στὸ μικρὸ ξέφωτο καὶ κάθησε στ' ἓνα γκρεμισμένο δέντρο. Ἀντίκρυ φαίνονταν τὸ καμμένο χωριό, ποὺ οἱ ἐρειπωμένοι του τοῖχοι ξεπλένονταν ἀπ' τὸ τελευταῖο φῶς τοῦ ἡλίου. Λίγο ἀκόμα καὶ θὰ ἔρχονταν ἡ νύχτα. Λίγο ἀκόμα καὶ θὰ ἔπεφτε τὸ ἀρχέγονο σκοτάδι, ποὺ θὰ τὰ ἔβαζε ὅλα γιὰ πάντα. Κι ἡ ζωὴ σ' ἐκείνη τὴν πλαγιὰ θὰ ἦταν ἓνα ὄνειρο στὸν παντοτινὸ ὕπνο τοῦ βουνοῦ, ἓνα ὄνειρο ποὺ ἀθροῖσε γιὰ μιὰ στιγμὴ μονάχα. Στὴν κατασκήνωση, μέσα στὸ δάσος, δὲν ἀ-

κούγονταν τίποτε πιά, τὰ κλάματα σιγά-σιγά είχαν σβήσει μὲς στὰ σφιγμένα δόντια.

Δίπλα του ἦρθε καὶ κάθισε ὁ δάσκαλος.

— Χάρη, τοῦ εἶπε, γιατί ξεκόπηκες ἀπὸ τοὺς ἄλλους;

— Δάσκαλε, αὐτὸ ἦταν τὸ τέλος;

Ἐκεῖνος ἔρριξε τὴν παλάμη πάνω στὸ σθέρκο του.

— Αὐτὸ ἦταν τὸ τέλος, τοῦ ἀπάντησε ἡρεμα. Τὸ τέλος ἑνὸς κόσμου. Ἡ φωτιὰ πέρασε ἀπάνω του σὰν καθαρτήριο. Μείνανε οἱ ἄνθρωποι, ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ τὶς παλιές ἀποσκευές τους. Τώρα πιά εἵμαστε ἐλεύθεροι. Κάθε τι ποῦ θὰ χτίζουμε, θὰ γίνεται μὲ δική μας εὐθύνη.

Γύρω εἶχε πέσει ἡ νύχτα ἢ βαθιά, ἢ πρὶν ἀπὸ τὴ Γένεση. Καὶ μέσα τῆς περνοῦσε, σὰν πνοὴ ἀνέμου, τὸ πνεῦμα τοῦ Χάρη. Ὅποια στιγμή, μπορούσε νὰ πεῖ τὸ «γεννηθῆτω φῶς».

— Ὁρκίσου! εἶπε ὁ δάσκαλος.

Χάρηκε τὴ δύναμή του ποῦ δέσποζε μοναδική μὲς στὸ σκοτάδι.

— Ὁρκίσου στὴ δύναμή σου!

— Ὁρκίζομαι! Ἀπάντησε.

Στὸ λιγοστὸ φῶς τοῦ ἀμπαζοῦρ τὰ μάτια τοῦ Χάρη γυάλιζαν.

— Μ' ἐμένα ἦταν διαφορετικά, εἶπε. Κι ὕστερα: Ὁ Πέτρος, ποῦ εἶναι ὁ Πέτρος;

— Τὸν Πέτρο δὲν τὸν εἶδα καθόλου, χαθήκαμε.

— Ὁ Δ.;

— Ὁ Δ. εἶναι ἐδῶ, στὴν πόλη μας. Τὸν βλέπω ποῦ καὶ ποῦ. Ἡ δουλειά μου βλέπεις...

— Εἶσαι καλά... εἶπε ὁ Χάρης, φέρνοντας τὸ βλέμμα του γύρω στὸ δωμάτιο. Τούτη τὴν κάμαρη ἄλλοτε τὴν ἤξερα τόσο πολὺ, τώρα ἔχει ἀλλάξει.

— Ναί, ἔκανα μερικές μετατροπές. Τὴν ἐσυγχρόνισα: ἦταν παλαιϊκή.

— Κι ἡ ὑπόθεσή μας;

Ὁ ἄλλος δὲν κατάλαβε.

— Ποιό πράγμα;

— Γιὰ τὴν ὑπόθεσή μας λέω, ποῦ βρίσκεται;

— Ὡ, ἔκανε ὁ ἄλλος σὰν μόλις νὰ ἔμπαινε στὸ νῆμα... Δὲν ξέρω τίποτε πιά, δὲν εἶχα καμμιά ἐπαφή...

— Κι οἱ ἄλλοι;

— Δὲν βλέπω κόσμο. Ζῶ μᾶλλον ἀποτραβηγμένος.

— Εἶχα ὑπολογίσει πολὺ σ' ἐσᾶς ποῦ μένατε ἔξω· εἶπε ὁ Χάρης πικραμένα. Μπουκώσαμε ἐμεῖς τὸ στόμα τῆς φυλακῆς — ἔστω καὶ

μ' αὐτὸν τὸν τρόπο— γιὰ νὰ εἴστε ἐσεῖς ἐλεύθεροι στὴ δράση σας, ἐσεῖς ποὺ μέινετε ἔξω. Εἵχατε ὅλο τὸ χρόνο καὶ τὴν ἀνεση, γιὰ ν' ἀνασυνταχτεῖτε.

Ὁ Γ. δὲν μπόρεψε νὰ μὴ γελάσει. Τράθηξε βαθιά τὸν καπνὸ τοῦ τσιγάρου του κι εἶπε μ' ἓναν τόνο ρομαντικὸ στὴ φωνή του:

— Πόσα χρόνια εἶχα ν' ἀκούσω τέτοια λόγια!...

Ὑστερα πρόσθεσε μὲ κάποιο δισταγμὸ:

— Ἐσὺ πῶς πέρασες αὐτὰ τὰ χρόνια;

Ὁ ἄλλος στύλωσε πάνω του τὰ μάτια κι ἔγυρε μπρὸς τὸ κορμί του, σὰν νὰ καμπούριαζε κάτω ἀπὸ τεράστιους ὄγκους σκοταδιοῦ. Ἔμεινε γιὰ λίγο σιωπηλὸς κι ὕστερα ρώτησε βραχνά:

— Ποιὸς μὲ πρόδωσε;

— Πίστεψέ με, δὲν ξέρω.

— Ὅχι βέβαια ὁ Πέτρος.

— Δὲν ξέρω.

— Οὔτε ὁ Δ.

— Δὲν ξέρω.

— Ὁ Κ., ὁ Χ.;

— Δὲν ξέρω, δὲν ξέρω, πίστεψέ με!

Κι ὕστερα ἔγινε σιωπὴ καὶ τὸ βλέμμα τοῦ Χάρη εἶχε ἀπομείνει καρφωμένο σὰν ξίφος στὴν ἀντικρυνὴ γωνιά, περνώντας λοξὰ πάνω ἀπὸ τὸν ὦμο τοῦ Γ. Σὲ λίγο σηκώθηκε καὶ παίρνοντας στὸ χέρι τὸ ἀδιάδροχο τράθηξε πρὸς τὸ παράθυρο.

— Πέρνα ἀπὸ δῶ, εἶπε ὁ Γ. δείχνοντάς του τὴ θύρα.

— Δὲν χρειάζεται, ἀπάντησε, καὶ μ' ἓνα σάλτο πήδησε ἀπ' τὸ παράθυρο, ἀνεμίζοντας πίσω του τὸ μαῦρο ἀδιάδροχο.

Κι ὁ Γ. ἔκλεισε μὲ ἀνοκούφιση τὸ παράθυρο, σφίγγοντας ἀσυνήθιστα τὴ μπεντούγια.

«Ὅχι βέβαια ὁ Πέτρος, ὄχι βέβαια ὁ Πέτρος!». Ὁ Χάρης ἔσερνε τὴν ἀμφιβολία του στοὺς σκοτεινοὺς δρόμους τῆς πολιτείας. Ὁ Πέτρος δὲν εἶχε ποτὲ τὴν ἀμφιβολίαν. Τὸν θυμόταν ἀκόμη νὰ σέρνει μὴν ἄγρια κραυγὴ ποὺ μοίραζε ἰστὰ δυὸ τὴ μάχη κι ὕστερα νὰ κάθεται κοί νὰ σταυρώνει τὸ ψωμί μὲ τὸ μαχαίρι του, σὰν ἀγρότης μετὰ τὴ σπορά. Δὲ θὰ παίρνε ἄλλον ἄνθρωπο στὸ λαιμό του, αὐτὸς ποὺ δὲν ἔγινε οἷμία ποτὲ νὰ χαθεῖ ψυχὴ — ἔξω ἀπ' τὴ μάχη. Κι ὅταν ἓνα βράδι σὲ μιὰ μυστικὴ συγκέντρωση ἔπεσε πάνω στὸ τραπέζι ἓνας κατάλογος προγραμμένων ὁ Πέτρος βόγγηξε κι εἶπε: «ἂν εἶναι ἔτσι, τότε κι ἐγὼ μαζί τους». Κι ἔγραψε μὲ μεγάλα χοντρά γράμματα τὸ ὄνομά του, πρῶτο-πρῶτο. Βεβαιότατα, ὄχι ὁ Πέτρος!

Αυτον θα 'πρεπε τὸ δίχως ἄλλο νὰ τὸν ἀνταμώσει. Μὰ ποῦ; Δὲν εἶχε μάθει ποτὲ τίποτε γι' αὐτόν. Κι οἱ νυχτερινοὶ δρόμοι ἦταν ἔρημοι πολὺ καὶ ξένοι, καὶ σὲ κάθε σταυροδρόμι κι ἓνας νυχτοφύλακας ἔπρεπε στὸν ἦχο τῶν βημάτων του, κι αὐτὸς ἔνιωθε γιὰ πολλή ὥρα τὸ βλέμμα του νὰ τοῦ τρυπᾷ τὴν πλάτη.

Ἄ, ἡ μέρα εἶναι ἄλλο. Δείχνει τὰ πράγματα μὲ ἄλλην ὄψη. Τὸ φῶς τῆς αὐγῆς κατεβαίνει ἀπ' τὴν ἀνατολὴ σὰν παλάμη πάνω στὸ πρόσωπο τῆς πόλης καὶ τῆς τὸ ἀλλάζει. Τὸ καθαρίζει ἀπ' τὰ λείπια τῆς νύχτας, ἀπ' τὶς σκιὲς τοῦ ἐφιάλτη, τὸ φτιασιδώνει σὰν πρόσωπο γερασμένης πόρνης, τὸ κάνει ἀγνώριστο.

Ὁ Δ. βγῆκε στὸν κήπο τοῦ σπιτιοῦ του καὶ κάθισε στὸ παγκάκι μὲ τὸ μαρμάρينو τραπέζι, δίπλα στὶς κόκκινες τριανταφυλλιές, ποὺ εἶχαν φρεσκοριστεῖ ἀπ' τὴ νυχτερινὴ βροχή. Τοῦ ἄρεσε νὰ παίρνει ἐκεῖ τὸ πρωινό του. Εἶχε παχύνει λίγο· τὸ πρόσωπό του —πρησμένο κιόλας ἀπ' τὸν ὕπνο— μὲ μουστάκια ποὺ κρέμονταν πάνω ἰστὰ χεῖλη του, τὸν ἔδειχνε σοβαρὸ καὶ περίφροντῃ —καλύτερα ἔτσι. Μὴ δὲν εἶχε κιόλας τόσες ἔγνιες μὲς στὸ κεφάλι του; Πῶς ἔγιναν ὅλα τοῦτα; Τὸ σπῖτι τοῦ τραπεζίτη, ποὺ τὸ 'βλεπε μὲ σέβας σὰν περνοῦσε ἀπ' ἔξω μὲ μισὸ παπούτσι, τὸ σπῖτι τοῦ τραπεζίτη μὲ τὶς ἀλλέες καὶ τὰ παγκάκια στὸν κήπο του, ποὺ τὸ 'λεγαν ὅλοι «ἡ Βίλλα», ἔτσι μονάχα, τὸ σπῖτι τοῦ τραπεζίτη νὰ γίνεῖ δικό του, αὐτουνοῦ τοῦ Δ., ποὺ γύριζε χαμένο κορμὶ —δὲν εἶναι εὐκόλο πράγμα. Κι ὁ Δ. ἄναψε τσιγάρο καὶ ξεδίπλωσε τὴν ἐφημερίδα του νὰ διαβάσει τὶς εἰδήσεις, ὥσπου νὰ 'ρθεῖ τὸ πρωινό του. Καὶ καθὼς τὸ βλέμμα του περνοῦσε ἀνάμεσα στοὺς τίτλους, ὁ κοῦς του πηγαينوέρχονταν ἀπ' τὶς δουλιές του στὴν ἐφημερίδα, ψάχνοντας γιὰ κάθε εἰδηση ποὺ θὰ τοῦ ἦταν χρήσιμη. «Περιφανὴ νίκην κατήγαγεν ὁ Λύντον Τζόνσον», «Ὁ Τσοῦ—Ἐν—Λαϊ εἰς τὴν Μόσχαν», «Τὸ ΝΑΤΟ παρὰ τὸ πλευρόν τῆς Ἑλλάδος», «Καὶ οἱ τελευταῖοι πολιτικοὶ κρατούμενοι ἐξέρχονται τῶν φυλακῶν» κ.τ.λ., κ.τ.λ.

—Κουταμάρες! Μουρμούρισε ὁ Δ. κι ἄφησε τὴν ἐφημερίδα ἡ γράφᾳ ὑπηρετρία, ποὺ τὴν εἶχε ἀγοράσει μαζί μὲ τὸ σπῖτι, εἶχε φέρει κιόλας τὸ πρωινό του στὸ δίσκο καὶ τὸν ἀπῆθωσε πάνω στὸ μαρμάρينو τραπέζι.

—Κύριε, εἶπε, ἀπ' τὴν πλευρὰ τοῦ δρόμου κάποιος τριγυρνᾷ ἐξω ἀπ' τὰ κάγκελα τοῦ κήπου.

Ὁ Δ. μήτε ποὺ ἔδωσε σημασία. Κάτι μουρμούρισε καὶ βούτηξε ἓνα μπισκότο στὸ γάλα του. Φανερό πῶς τὸν ἀποσχολοῦσαν ἄλλες σκέψεις. Κι ἡ ὑπηρετρία, μιὰ καὶ δὲν πῆρε ἀπάντηση, ἀνασήκωσε τοὺς ὠμούς της κι ἔφυγε.

«Κι οἱ τελευταῖοι κρατούμενοι ἐξέρχονται τῶν φυλακῶν», κανονάρ-

χισε ή φράση μέσα του, έντελώς άσυνείδητα, κυμα-
ταία γουλιά άπ' τὸ γάλα του. Καί κάπου ἐκεῖ μακριά, στοὺς ἀπόμε-
ρους χώρους τῆς φαντασίας του, εἶδε μιὰ σειρὰ ἀπὸ ἰσχνὰ πρόσωπα
νὰ πορεύεται σὲ σιωπηλὴ λιτανεία. «Εἶναι οἱ τελευταῖοι... εἶναι οἱ τε-
λευταῖοι... εἶναι οἱ τελευταῖοι...». Καί μὲ τὴ φράση αὐτὴ συνόδευε
τώρα τὰ βήματά του πρὸς τὴν ἔξοδο.

Καί ξάφνου ἓνα ἀπὸ τὰ ἰσχνὰ πρόσωπα ξέκοψε ἀπ' τὴ γραμμὴ
κι ἦρθε καὶ στάθηκε μπροστὰ του, τὴ στιγμὴ ποὺ πῆγαινε νὰ δρασκε-
λίσει τὸ «κατῶφλι» τῆς «καγκελόπορτας». Εἶχε τὰ χεῖλη σφιγμένα κι ἓνα
βλέμμα σφαγμένου ἀρνιοῦ στὰ μάτια του, ποὺ τοῦφραζε τὴν ἔξοδο. Ὁ
Δ. σταμάτησε καὶ μείνων κι οἱ δυὸ σιωπηλοὶ γιὰ λίγην ὥρα. Ὑστερα
ὁ ξένος εἶπε σιγὰ:

— Ἐσύ!

Ὁ Δ. δὲν ἀπάντησε· μόνο ποὺ κούνησε δεξιά κι ἀριστερὰ τὸ κε-
φάλι δηλώνοντας ἄρνηση.

— Ἐσύ! ξαίναεῖτε ὁ ξένος. Ἐσύ!

Κι ἡ φιγούρα τοῦ ξένου ξεμάκρυνε πάλι καὶ πῆρε τὴ θέση τῆς
στὴ σιωπηλὴ λιτανεία ποὺ ἔφευγε μακριά, στὶς ἀπόμερες γωνίες τῆς
φαντασίας. Μόνο ποὺ προχωροῦσε ἔχοντας στραμμένη τὴν ὄψη πρὸς
τὰ πίσω.

Τὶ σημαίνει νὰ 'χεις τὴν ὄψη στραμμένη πρὸς τὰ πίσω; Σημαί-
νει βέβαια «μιὰ θλιθερὴ γραμμὴ κεριῶν σθησμένων». Σημαίνει μιὰ κἀ-
θοδο ἢ ἐν χώρους ἀνήλιαγους, ὅπου τὸ σκοτάδι μυρίζει μούχλα κι ἀπο-
σύνθεση, μιὰ κάθοδο εἰς Ἄδου, ὅπου σὲ τριγυρίζουν πνεύματα, διψα-
σμένα γιὰ τὸ αἷμα τῆς θυσίας σου. Σημαίνει νὰ ἰδεῖς τὸν οὐρανὸ νὰ
βρέχει θειάφι καὶ φωτιά πάνω ἀπ' τὰ Σόδομα. Ὅχι ἐκδίκηση, δικαιο-
σύνη!...

Τὸ ἴδιο βράδι ὁ Χάρης ἀντάμωψε τὸ Δάσκαλο. Τὸν εἶδε νὰ προ-
χωρεῖ σ' ἓνα μισοσκοτεινὸ στενὸ, μονάχος, κυρτωμένος, καὶ δὲν θὰ τὸν
γνώριζε, ἂν ἐκεῖνος δὲν στεκόταν μπροστὰ στὴ φωτισμένη τζαμαρία τοῦ
μικροῦ κοιφενείου. Τὸ φῶς ἔπεσε στὸ πρόσωπό του καὶ τὸ προφίλ του
φάνηκε ἄδρό, ἔτσι ὅπως ἔσκυβε πάνω του τότε, στὴν ἄκρη τοῦ δάσους,
ψιθυρίζοντας τὴν προσταγὴ του: «ὀρκίσου!».

Τὸν πλησίασε κι ἀκούμπησε τὸ χέρι πάνω στὸν ὤμο του. Καὶ
πρὶν ἐκεῖνος προλάβει νὰ συνέλθει ἀπὸ τὸ ξάφνιασμα, τὸν ἔσμπρωξε
μέσα στὸ καφενεῖο καὶ τὸν κάθισε σ' ἓνα ἀπόμερο τραπέζι, στὴ γωνία.

— Βγήκες, γιέ μου! Ψιθύρισε ὁ Δάσκαλος καὶ τοῦ χάιδεψε τὸ
χέρι. Τὰ χεῖλη του ἔτραβαν κι εἶχε τὰ μάτια του χαμηλωμένα. Τὰ μολ-
λιά του ἦταν ἄσπρα. Σὲ σκεφτόμουν πάντα καὶ σὲ περίμενα... Οἱ γο-

... σου πέθαναν χωρίς να σε ιδούν... Άφησαν έμένα να σε περιμένω... Πόσα χρόνια, Θεέ μου! Πόσα χρόνια!...

Ο Χάρης ένωσε τὸ δέριμα του ν' ανατριχιάζει καὶ χρειάστηκε νὰ φέρει ξανά στὸ νοῦ του τοὺς στίχους τοῦ Μαγιακόφσκι:

« Κομσομόλ,

» αὐτὸς ποὺ ἀναστενάζει ὅταν παίζει ἡ μπαλαλάικα

» εἶναι ἐχθρὸς μας... ».

Ήταν γι' αὐτὸν κάτι σὰν ξόρκι ποὺ χρόνια τὸ ψιθύριζε πίσω ἀπὸ τὰ κάγκελα τοῦ κελιοῦ του, γιὰ νὰ ξορκίσει ἓνα κομμάτι οὐρανοῦ ποὺ τρύπωνε ἀπ' τὸ μικρὸ παράθυρο, γιὰ νὰ ξορκίσει μιὰ ἀχτίδα τοῦ ἡλίου, τὰ φροντάσματα ποὺ ἔρχονταν συχνὰ τῇ νύχτα νὰ τὸν πάρουν ἀπ' τὸ χέρι καὶ νὰ τὸν περπατήσουν μακριὰ στὸ πατρικὸ σπίτι.

— Κομσομόλ, (φώναξε δυνατὰ)

αὐτὸς ποὺ ἀναστενάζει ὅταν παίζει ἡ μπαλαλάικα

εἶναι ἐχθρὸς μας...

Θαρρῶ πὼς ἐσύ μᾶς τὸ 'χες μάθει, Δάσκαλε, μιὰ νύχτα ποὺ 'χε φεγγάρι, δίπλα στὸ δάισος. Ἐλα στὸ τώρα.

— Τί σκοπεύεις νὰ κάνεις; Τί θέλεις νὰ μάθεις;

— Ἐμαθα κιόλας ἀρκετά, εἶπε ὁ Χάρης ἤσυχα, σχεδὸν μονολογώντας. Μὰ πρέπει νὰ βρῶ τὸν Πέτρο, χωρὶς αὐτὸν ἴσως δὲν γίνεται τίποτε.

Κι ὕστερα σκύβοντας μπροστὰ στὸ πρόσωπο τοῦ γέρου ρώτησε:

— Δάσκαλε, ποιοὺς πρόδωσε;

Ο Ἄσκαλος δὲν ἀπάντησε κι ὁ Χάρης ἔσκυψε πιὸ πολὺ ἐπάνω του:

— Ποῦ εἶναι ὁ Πέτρος;

Ο γέρος τινάχτηκε ἀλαφισμένος:

— Ὅχι ἐκδίκηση! Ὅχι ἐκδίκηση!

Ο Χάρης τὸν ἔπιασε σφιχτὰ ἀπ' τὸ γιὰ καὶ τινάζοντάς τον:

— Ποῦ εἶναι ὁ Πέτρος; τοῦ φώναξε.

— Ο Πέτρος εἶναι στὸ βουνό... Μπήκε πιστικὸς σὲ μιὰ στάση...

Χάρηκε. Μιὰ ἀγαλλίαση πέρασε σ' ὅλο τὸ κορμί του, σὰν νὰ ἦταν ἀπὸ χιόνι καὶ τώρα ἔλιωνε. Τινάχτηκε ἐπάνω καὶ προχώρησε πρὸς τὴν ἐξοδο, ἐνῶ ὁ ἄλλος τρομαγμένος ψιθύριζε πίσω του:

— Ὅχι ἐκδίκηση! Ὅχι ἐκδίκηση!

Πρὶν κλείσει πίσω του τὴν πόρτα, στράφηκε καὶ τοῦ φώναξε:

— Ὅχι ἐκδίκηση! Δικαιοσύνη!

Τῇ Δικαιοσύνῃ τὸ δίχως ἄλλο θ' ἀποζήτησε ὁ Πέτρος καὶ φρόν-

τισε νὰ χωρίσει τὶς εὐθύνες του ἀπὸ τοῦτον τὸν κόσμον, ποὺ φθαλινὴ κι ἀποσύνθεσι. Ὁ Χάρης, καθὼς ἔφευγε χαράματα νὰ τὸν ἀνταμώσει, πρὶν στρίψει τὸ λόφο, στράφηκε καὶ κοίταξε κάτω τὴν πολιτείαν, βυθισμένη ἀκόμα στὸν κολασμένο της ὕπνο. Εἶχε τὴν ἐντύπωσιν πὼς ὦρα τὴν ὦρα ἀπ' τὴν ἄλλη πλευρὰ θὰ ξανάμπαιναν οἱ Γερμανοὶ νὰβάλουν φωτιὰ γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ καὶ περίμενε νὰ ἰδεῖ τοὺς πρώτους καθαυτοὺς κομπινούς ν' ἀνεβαίνουν στὸν οὐρανὸ ἢ νὰ πέφτει ἀπὸ τὸν οὐρανὸ φωτιὰ καὶ θειόφι. Καὶ πάλι ὁ πυρίμαχος κόσμος θ' ἀναδύονταν μ' ὅλη τὴ λῶδα του... Καὶ γυρνώντας στὴν καμπή, κι ἀφήνοντας πίσω του τὴν πολιτείαν, σκεπτόταν ἂν ὑπῆρχε ἄλλος δρόμος ἀπ' τὴν ἀναχώρησιν ἢ νὰ σ' ἀλέσουν τὰ δόντια τῆς ἴδιας μυλόπετρας. Ὡστόσο ἦταν σίγουρος πὼς ὁ Πέτρος εἶχε διαλέξει τὸν πρῶτο δρόμο— ὁ Πέτρος ὁ ἀμόλυντος δὲν μπορούσε νὰ ἔχει κάνει ἄλλιῶς. Ὅσο γιὰ τὸν ἴδιον δὲν ἤξερε ἀκόμα ἂν θὰ ἔπρεπε νὰ μείνει κι αὐτὸς κοντὰ του ἐκεῖ, ἢ νὰ τὸν πάρει —μιὰ κι ἦταν ὁ μόνος ποὺ τοῦ ἀπόμενε— καὶ μαζί ν' ἀκολουθήσουν τὸ δρόμο τῆς ἄλλης δικαιοσύνης, αὐτῆς ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴν προδοσίαν καὶ τελειώνει στὴν πληρωμή...

Μονοπάτια, ὅπου χάνονταν ὁ νοῦς του καὶ ξανάπιανε μιὰ σκέψιν πάλι ἀπ' τὴν ἀρχή, σταυροδρόμια ὅπου στεκόταν ἀναποφάσιτος, ἀνηφοριὲς ποὺ τὸν ἔκαιναν νὰ λαχανιάζει, δεξιὰ - ζερβὰ βάραιθρα ποὺ ἔχασκαν κι ἔφερναν ἴλιγγο...

Τέλος τὸ βράδι, πρὶν βασιλέψει ὁ ἥλιος ἔφτασε σὲ μιὰ πλαγὰ ποὺ κάτωθι τῆς ἀπλώνονταν μικρὴ κοιλάδα, ἀραγμένη στὸ βυθὸ μιᾶς θάλασσας ἀπὸ φῶς· καὶ ἰστὴ μέση τῆς ἀστραφτερῆς καλαμένης στέγῃ ἐνὸς καλυβόσπιτου. Δίπλα του ἦταν ἓνα χωράφι μὲ χλωρὰ καλαμπόκια. Πρόβατα δὲν φαίνονταν, μὰ ὁ Χάρης ἦταν σίγουρος πὼς στὴν ἡρεμὴ τούτῃ κοιλάδα κατοικοῦσε. Καὶ κατηφόρισε γρήγορα κάνοντας τὰ χαλίκια νὰ τρίζουν κάτω ἀπ' τὰ πόδια του.

Ἀνάμεσα στὸ καλύβι καὶ στὰ καλαμπόκια, δίπλα σ' ἓνα ξερό-δεντρο ἦταν ἓνα φιλιὰτρὸ πηγαδιοῦ. Ψυχὴ δὲν ἀκούονταν γύρω του κι ἡ πόρτα τοῦ καλυβιοῦ ἀμπαρωμένη. Ὁ Χάρης ζύγωσε στὸ πηγάδι, πήρε τὸν κουβὰ ποὺ ἦταν ἀκουμπισμένος χάμου κι ἐτοιμάζονταν νὰ τὸν ρίξει γιὰ νερό, ὅταν πίσω ἀπ' τὸ καλύβι ἀκούστηκαν βήματα κι ὕστερα μιὰ βαριὰ ἰσπασμένη φωνή:

— Κατερίνα! Κατερίνα!

Δὲ μπορούσε, τὸ δίχως ἄλλα δὲ μπορούσε νὰ ἴναι δική του αὐτὴ ἡ φωνή, ποὺ ἔτριζε σὰν πόρτα σκουριασμένη. Καὶ δὲν μπορούσε νὰ ἴναι ὁ Πέτρος αὐτὸς μὲ τὰ μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, τὴν ἀξύριστη στεγνὴ ὄψη, τὰ κουρελιασμένα ρούχα.

Σὰν εἶδε τὸ Χάρη, στάθηκε γιὰ λίγο ἀμίλητος κι ὕστερα:

— Ήρθες; Ρώτησε. Ἐπὶ τέλους, σὲ περίμενα...

Ὁ Χάρης πῆγε νὰ ριχτεῖ στὴν ἀγκαλιά του, μὰ ὁ ἄλλος τὸν ἀπώθηρε ἀνάλαφρα:

— Δὲ χρειάζεται, δὲ χρειάζεται! Καὶ κάθισε δίπλα στὸ φιλιώ-
τρό. Δὲν θ' ἀρνηθῶ τίποτε, δὲν θὰ φέρω καμμιάν ἀντίσταση... Κι ὕ-
στερα ἀπὸ σύντομη σιωπὴ: Τοῦτο τὸ παπούτσι μὲ χτυπάει, μοῦ 'χει
πληγιάσει τὸ πόδι, εἶπε κι ἔβγαλε μὲ ἀνακούφιση τὸ ἄρβυλό του.

Ὁ Χάρης στεκόταν χαμένος ἀντίκρυ του. Κάποια στιγμή κατὰ-
φερε νὰ τραυλίσει:

— Τί λές;

— Ὅχι, ὄχι! Εἶπε ὁ Πέτρος, καλύτερα νὰ τελειώνουμε μιὰν ὥ-
ρα γρηγορώτερα... Λοιπὸν εἶναι ἀλήθεια... Ἐγὼ σὲ πρόδωσα, δὲν
ἄντεχα ἄλλο... Μὰ δὲν εἶναι αὐτὸ δικαιολογία...

Κι ἐπειδὴ ὁ Χάρης ἔμενε ἐκεῖ ἀντίκρυ του ἀπασβολωμένος:

— Λοιπὸν; Ρώτησε ὑψώνοντας τὰ μάτια του κάτω ἀπὸ τὰ γκρί-
ζα μαλλιά ποὺ πέφτανε στὸ μέτωπό του.

Κι ὁ Χάρης ἔνικσε ξαφνικὰ πολὺ κουρασμένος. Δὲν ἤθελε τίποτε
πιά, τίποτε ἄλλο παρὰ μονάχα νερό, γιὰτὶ διψοῦσε.

— Δίψασα, εἶπε. Ἄφησέ με νὰ βγάλω λίγο νερὸ ἀπ' τὸ πη-
γάδι σου.

— Νερό! Πφ, σαπιόνερο· ἔκανε ὁ ἄλλος. Βρωμάει!...

Ὁλόγυρα πέφτανε πιά οἱ σκιές. Νύχτωνε. Κι ἐρημιά, ἐρημιά πολ-
λὴ κι ἡσυχία. Καὶ μονάχα ὁ ἦχος τοῦ νεροῦ ἀνέβαινε ἀπ' τὸ βάθος τοῦ
πηγαδιοῦ, καθαρὸς, σὰν νὰ χτυποῦσαν κρυστάλλινα ποτήρια ἢ σὰν νὰ
'παιζε ἐκεῖ κάτω μιὰ μπολαλαῖκα.

ΑΡΧΑΙΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΣΤΡΑΒΩΝ

Οἱ Συβαρίτες

Πιὸ πέρα ἀπὸ τὴν Κρότωναι εἶναι μιὰ ἀποικία τῶν Ἀχαιῶν, ἡ Σύβαρη, ἀνάμεικτα σὲ ἑνὸς ποτάμια· τὸν Κράθη καὶ τὸν Σύβαρη. Ἦσαν μιὰ πολιτεία ἀσύγκριτη στὰ πλούτη τὰ παλῖα τὰ χρόνια. Σὲ τέσσερες γειτονικοὺς λαοὺς διαφέντευε, εἰκοσιπέντε πολιτεῖες εἶχε στοὺς ὁρισμούς της, μὲ τραϊκόσιες χιλιάδες πολέμησε τοὺς Κροτωνιάτες κι ἡ γῆς ποὺ κατοικοῦσε ἔπινε πέντε χιλιόμετρα στὸν Κράθη. Κι ὁμως ἀπ' τὴν παραλυσία καὶ τὴν ἀποκοτιά τοὺς χάισον τὰ καλά τοὺς ὅλα ἀπὸ τοὺς Κροτωνιάτες μέσα σ' ἑβδομήντα μέρες.

Οἱ Συβαρίτες ἦταν περιβόητοι γιὰ τὴν καλοπέρασή τους.

Τέχνες ποὺ φέρναν φαισαρία δὲν τίς ἔμπαζαν στὴν πόλιν τους, ἄς ποῦμε σιδεράδων καὶ χτιστάδων κι ἄλλα τέτοια. Οὔτε ἓνα κόκορα δὲν ἄφηναν νὰ θρέφεται σκὴν πάλιν τους, γιὰ νὰ ἔναι ἀπ' ὀλοῦθε ὁ ὕπνος τοὺς ἀτάραχος. Γράφει γι' αὐτοὺς ὁ Τίμαιος πὼς κάποιος Συβαρίτης πῆγε στὸ χωράφι κάποτε· ἐκεῖ σὰν εἶδε τοὺς σκαφτιάδες ποὺ ἔσκαβαν, ἔπαθε ὁ ἴδιος κάταγμα. Σὰν ἄκουσε τὴν ἱστορία κάποιος, ἀπακρίθηκε· «καὶ νὰ σ' ἀκούω μονάχα ποὺ τὸ λές, πόνεσα στὰ πλευρά μου». Καὶ κάποιος ἄλλος Συβαρίτης πῆγε μιὰ φορὰ στὴ Σπάρτη. Λοιπὸν προσκαλεσμένος σὲ τραπέζι ξάπλωσε κι αὐτὸς στὰ κούτσουρα καὶ δείπνησε μαζί τους. «Προϋτέρα, εἶπε, ἀκουγὼ γιὰ τὴν ἀντρεία τῶν Σπαρτιατῶν καὶ θαύμαζα· τῶρα ποὺ τὸ ἴδα μὲ τὰ μάτια μου, θαρρῶ σὲ τίποτε δὲν ξεχωρίζουν ἀπ' τοὺς ἄλλους. Ἐκεῖ κι ὁ πιὸ κιστὴς θὰ τὸ ἔχε πιὸ πολὺ νὰ σκοτωθῇ στὴ μάχη, παρὰ νὰ ζῇ τέτοια χαμοζωή».

Ἐξὸν ἀπ' τὴν καλοζωίαν φαίνεται πὼς τοὺς ἔκανε κι ὁ τόπος ντελικάτους. Ἦσαν χτισμένη ἡ πολιτεία τους σὲ γουδωτὴ κοιλάδα. Τὸ καλοκαίρι βράδυ καὶ πρωτὶ ἔκανε ψύχρα, μὰ τὸ μεσημέρι ζέστα ἀφόρητη. Βγήκε λοιπὸν ὁ λόγος· «ἂν ἤθελες στὴ Σύβαρη νὰ μὴ πεθάνεις πρὶν τῆς ὥρας σου, δὲν ἔπρεπε νὰ βλέπεις τὴν ἀνατολὴ μήτε τὸ ἡλιοβασιλεμα».

Κι ἔφτασαν σὲ παραλυσία τέτοια ποὺ σὲ κάθε χαρακόπι τοὺς συνήθιζαν μὲ τοὺς αὐλοὺς καὶ τ' ἄλογά τους νὰ χορεύουν. Λοιπὸν τὸ παίρνουν μυρωδιὰ οἱ Κροτωνιάτες καὶ μὲ τὰ τραγούδια τοῦ χοροῦ πλα-

ιεύουν τ' ἄλογα. Γιατί πήραν μαζί καὶ τοὺς ὀργανοπαῖκτες τοὺς ντυ-
μένους φανταρίστικα. Τ' ἄλογα μόλις ἄκουσαν τὴ μουσικὴ ὅχι μονάχα
νιάτες.

ΣΙΜΙΑΣ

Πέλεκυς

- 1 Ὁ Φωκιδιώτης Ἐπειὸς στὴν πολεμόχαρη Ἀθηνᾶ γιὰ τὴ γενναία
[βουλή της]
3 Μ' ἓνα δαυλὶ τὴν ἅγια πόλιν σὰ λαμπάδιαζε τοῦ Δάρδανου.
5 Στὴ σύναξιν τῶν Ἀχαιῶν δὲν ἦταν ἀπ' τοὺς πρῶτους
7 Καὶ τώρα πήρε τὸ στρατὶ τοῦ Ὀμήρου
9 Τρισεύτυχος ὅποιον ἐσὺ
11 Σ' αὐτὸν χαρὰ
12 Παντοτινὴ.
10 Τὸν σκέπεις μ' ἱλαρὴ ματιὰ
8 Χάρη σὲ σένα πάνσοφιν Παλλάδα
6 Μ' ἀπὸ μιὰ βρύση γάργαρη νεράκι κουβαλοῦσε
4 Τόσους ρηγάδες χρυσοσκέποιστους συθέμελα τραντάζοντας
2 Χαρίζει τὸ πελέκι τοῦ πού 'χει γκρεμίζει ἀπὸ κορφῆς τὰ θεοχτισιμένα
[κάστρα]

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τὸ ποίημα ἀνήκει στὰ λεγόμενα Τεχνοπαι-
γνία τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς. Τέτοια εἶναι ἐκτὸς ἀπὸ τὸν «Πέλε-
κυ» οἱ «Φτεροῦγες» καὶ τὸ «Αὐγὸ» τοῦ Σιμίου, ἡ «Φλογέρα» τοῦ Θεό-
κριτου καὶ οἱ «Βωμοί» τοῦ Διωτάδου καὶ τοῦ Βιστίνα. Ὅλα τοὺς ποιη-
τικὰ παιγνίδια σχηματίζουν εἰκονικὰ καὶ τὰ ἀντικείμενα ποὺ ποιητι-
κὰ πραγματεύονται. Γύμνασμα ποὺ τὸ δοκίμασε στὰ νεώτερα χρόνια
καὶ ὁ Ἀπολινάρις. Τὸ ποίημα, κατὰ τὸ Σιμίου, τὸ χάραξε μετὰ τὴν
Τρωικὴ ἐκστρατεία ὁ Ἐπειὸς, ὁ κατασκευαστὴς τοῦ «Δούρειου ἵππου»,
πάνω στὸ πελέκι ποὺ ἀφιέρωσε γιὰ τὴ νίκη του στὴ θεᾷ Ἀθηνᾶ. Οἱ
στίχοι πρέπει νὰ διαβαστοῦν μὲ τὴ σειρά ποὺ ἀριθμοῦνται. Ὁ Σιμίας
ὁ Ρόδιος εἶναι ποιητὴς τοῦ 3ου αἰ. π.Χ.

Ἀπόδοση: ΕΛΕΥΘ. ΧΩΡΙΤΗΣ

ΛΑΜΠΡΟΣ ΠΑΠΑΧΡΟΝΗΣ

Τ Ο Δ Ε Ν Τ Ρ Ο

Τὸ δέντρο εἶναι ἓνα παιδί
Στέκεται στοὺς δρόμους
ξάστερο ὅπως ἡ νύχτα
(ἢ ἐκεῖνες οἱ θάλασσες
ποὺ ἔχουμε φιλάξει
ἀπ' τὰ ἐφηβικά μας χρόνια)
Ὁρθώνει τὰ κλαδιὰ του στὸν οὐρανὸ
καὶ περιμένει τὰ σπίτια
ν' ἀγγίξουν τὰ χέρια του,
νὰ βγάλουν φύλλα καὶ ν' ἀπλωθοῦν
στὶς αὐλές καὶ στὶς κάμαρες

Τὰ δέντρα εἶναι βουνίσια ποτάμια
χωράφια φρεσκοπλημένα
ἀπὸ καλοκαιρινὲς βροχὲς
Πολλοὶ
ἀκολουθώντας τοὺς νόμους τῆς σημαντικῆς
δίνουν στὰ δέντρα κι ἓνα ὄνομα—
κατόπιν τοῦτου δὲν εἶναι διόλου ἐκπληκτικόν
πὼς ἐξακολυθοῦμε νὰ μιᾶμε γιὰ
πεῦκα, ἔλατα, λεῖνες, πλατάνια!
Ἐγὼ ὅμως ξέρω τὴν οὐσία τους
καὶ σωπαίνω.

ΧΡΟΝΙΚΑ

● Γραμματεὺς καὶ Φαρισαῖοι

Ὁ κ. Παπανούτσος, τεχνικὸς νοῦς τῆς ἀλλαγῆς, δὲν ὑπηρετεῖ παρὰ μιὰ ἱστορικὴ ἀναγκαιότητα. Καὶ εἶναι πάντα συνεπὴς πρὸς τὶς πεποιθήσεις του. Ἀνήκει σὲ μιὰ γενιὰ νεοελλήνων διαφωτιστῶν θρεμμένων μὲ πλούσια κλασικὴ καὶ εὐρωπαϊκὴ παιδεία. Μαρτυρημένη εἶναι ἡ πίστη του στὰ ἀνθρωπιστικὰ ἰδεώδη καὶ οὐσιαστικὴ ἡ γεωργία του στὶς συνειδήσεις πολλῶν γενεῶν. Μιὰ φιλοσοφία τοῦ ἐπιστητοῦ, ποὺ ρὲν ἔμεινε θεωρητικὴ ἐποπτεία, ἀλλὰ ἐνεργεῖ καὶ σὰν ἐμπράγματῃ διακονία εἶναι ἡ ὑπηρεσία του στὸ πνεῦμα. Τῆς Γνωσιολογίας, τῆς Ἠθικῆς καὶ τῆς Αἰσθητικῆς τὰ πιὸ καίρια ἀλλὰ καὶ ἐπίκαιρα προβλήματα τὰ ἐπαληθεύει σὰν συγγραφέας καὶ σὰν παιδαγωγὸς μέσα στὶς συνθήκες, τὶς δυνατότητες καὶ τὴ δυναμικὴ τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητος. Καὶ μὲ τὴ συνθετικὴ του διάνοια δὲν ἀνήκει παρὰ στὰ συνδυαστικὰ πνεύματα, πέρα ἀπὸ κάθε ἀκραία ριζοσπαστικότητα. Ὡσπου, ἀπὸ τὴν ἐπίσημη θέση του ἐφαρμόζοντας μὲ σύνεση ἓνα πρόγραμμα ποὺ βγήκε ἀπὸ γνώση καὶ πείρᾳ ζωῆς, συνάντησε τὴν ἀντίδραση ἀνθρώπων ποὺ κατηλεύονται τὰ ἰδεώδη τῆς θρησκευτικῆς ἀγωγῆς.

Θυμούμαστε τὸν ποιητὴ ποὺ ἔλεγε:

Οἱ τὰ φαῖα φοροῦντας, περὶ ἠθικῆς λαλοῦντες,
σὲ ἐποχὴ μάλιστα, ποὺ θὰ περιμένουμε νὰ ἐκδηλωθεῖ ἐντονιώτερη ἢ εὐαισθησία τους γιὰ ἄλλα «ἐσωτερικὰ» κρούσματα παλαιότερα καὶ πρόσφατα, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ἀθηνῶν Ἰσκῶβου καὶ τοῦ Δράμας Φιλίππου. Ἀλλὰ ἡ ἐπίσημη Ἐκκλησία πιστεύουμε πὼς εἶναι ἀμέτοχη πρὸς αὐτὴ τὴν ἐκτροπὴ καὶ τὴν κοπηλεία τῶν ἰδανικῶν της. Ἐκτροπὴ ξένη πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Χριστιανικῆς μεγαλοψυχίας καὶ κοπηλεία ἀντίθετη πρὸς τὴν πορεία τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐπὶ τέλους ποτὲ ἡ Ὁρθοδοξία στὴν Ἑλλάδα ἐν κατὰλυσε τὴν «ἐκκρίση τῶν ἐξουσιῶν» ὅπως ὁ Κοθολικισμὸς στὴ Δύση. Καὶ ἂν πιστέψουμε τὸν Μπεριτιάγιεφ, ἔδειξε βοθύτατη κατανόηση γιὰ τὴν ἀγωνία τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος καὶ ἀναγνώρισε θρησκευτικὸτητα καὶ σὲ «τυπικὰ» ἄθρησκους, ὅπως ὁ Νίτσε. Καὶ ἐνῶ σήμερον ὅλες οἱ θεσματικὲς ἐξουσίες αὐτοῦ τοῦ κόσμου μὴδὲ τῆς Ἐκκλησίας ἐξαιρουμένης, ὅπως ᾤωτὰ γράφηκε, σέβονται τὸν Σάρτρ, μολονό-

τι ὁ γνήσιος ὑπαρξισμὸς που εἶναι ἐν τέλει μηδενιστικός, ἀποτελεῖ τοῦλάχιστον μωρία καὶ συντήρηση νὰ ἀμφισβητεῖται ἡ καθαρὴ γραμμὴ τῆς ψυχῆς τοῦ Παπανούτσου.

Δὲ μένει λοιπὸν παρὰ ἡ συμβολικὴ παράσταση αὐτῆς τῆς διαμάχης: ἓνας Γραμματεὺς ἀλώθητος ἀπὸ τὰ σπιλῶματα τῶν Φαρσαίων.

● Λουκῆς Ἀκρίτας

Ὁ Λουκῆς Ἀκρίτας πέθανε στὴν ἀπαρχὴ ἑνὸς δημιουργικοῦ ἔργου. Ὑπουργοὺς Παιδείας πολλοὺς γνώρισε ἡ μετοπολεμικὴ ἐποχὴ μας καὶ μάλιστα μὲ προϋποθέσεις καὶ κῆρες. Καὶ ὅμως τὸ πέρασμά τους ἀρτηριοσκληρῶνε ἀντὶ νὰ ἀναίξωγονήσει τὸ πνεῦμα. Ἐπρεπε φυσικὰ νὰ ἀνέβει στὰ πράγματα μιὰ κυβέρνησις ἀναγεννητικὴ ποὺ ἔταξε μάλιστα σὰν τὴν προσδευτικὴ προφυλακὴ τῆς τῆν Παιδείας. Ἀλλὰ χρειάζονταν νὰ ἀναλάβει τὴ διεκπεραίωσις ἓνας νέος ἄνθρωπος μὲ πρωτοβουλία καὶ πάθος. Καὶ αὐτὸς στάθηκε ὁ Λουκῆς Ἀκρίτας. Ὑπουργὸς τῆς Παιδείας ἐνθουσιῶδης καὶ ἀκοιτοπόνητος. Στὴν ἀρχὴ τῆς δημόσιας σταδιοδρομίας του ὁ θάνατος ἦρθε ν' ἀνακόψει τὶς δημιουργικὰς δυνάμεις του. Παραμένει στὴ μνήμη μας ἀκέραιη ἡ μεταρρυθμιστικὴ προσφορὰ του. Καὶ μαζί μ' αὐτὴν καὶ ἡ λογοτεχνικὴ του συνείδησις. Ἦταν ὁ πεζογράφος τοῦ Ἀλβανικοῦ πολέμου μὲ τὰ μυθιστορήματά του «Ὁ Κάμπος» καὶ κυρίως οἱ «Ἀρματωμένοι».

● Τόμας Ἑλιοτ

Ὁ Τόμας Ἑλιοτ ποὺ πέθανε τελευταία εἶχε τὴν εὐτυχία νὰ ἐξαντλήσει τὴ φυσικὴ δωρεὰ του. Στὴ μακροχρόνια ζωὴ καὶ δράσις του κατόρθωσε, παράλληλα καὶ μὲ τὴν καθοδήγησις τοῦ μεγάλου Ἐζρα Πάουντ, νὰ ἀνοστήσει μὲ ριζοσποστικὰ ἐκφροστικὰ μέτρα τὴν ποίησις: νὰ γίνῃ, μὲ τὴν πομπορμπορικὴ ποιητικὴ τακτικὴ του, ἐκφροστής τῆς χρεωκοπίας τῶν ἀξιών τῆς βιομηχανικῆς ἐποχῆς μας: νὰ δισμορφῶσιν μιὰ αἰσθητικὴ βοήθησιν στὴν ψυχολογικὴ διείσδυσις μὲ τὰ δοκίμια του, ἰδίως μ' αὐτὰ ποὺ ἀναφέρονται στὴν ἔννοια τοῦ κλασσικοῦ καὶ τὴν ποίησις τῶν μεταφυσικῶν τέλους πάντων νὰ δεῖ τὸ κίνημά του νὰ γίνῃται καθεστῶς καὶ παράδοσις. Τὰ ἔργα τοῦ Ἑλιοτ, καρποὶ πνευματικῆς φαντασίας καὶ συγκινημένης διάνοιας, πέρα ἀπ' τὴ χώρα του ἔχουν προβληματίσει καὶ ἐνηλικιώσει συνειδήσεις σὲ πογκόσμια κλίμακα. Ἡ «Ἐρημὴ χώρα» καὶ τὰ «4 κουαρτέτα» ἀδιαίτητα ἔχουν ἐπηρεάζει βαθύτατα

τις εθνικές λογοτεχνίες του Δ. κόσμου. Καί η δοκιμιακή σκέψη του έπαυκατέταξε προβλήματά του πολιτισμού από μια όπτική γωνιά που για τή σκέψη ξαναγίνεται «άφρηριακή». «Πειραματική» ίσως είναι μόνον η θεατρική παραγωγή του, αν εξαιρέσει κανείς τὸ κλασικότροπο στη βαρύτερη δομή του «Φονικό στη Μητρόπολη». Τιμὰ τή Φιλολογία μας που μὰς χάρισε με τήν πρωτοβουλία του όμόλογου Σεφέρη υποδειγματικές μεταφράσεις πολλών από τὰ έργα αυτά. Γιατί ό Έλιοτ μαζί με τόν Πάουντ, τόν Καβάφη, τὸ Λόρκα καί τόν Μαγιακόφσκυ είναι οί μεγαλύτεροι για τήν ώρα ποιητές του αιώνα μας, καθώς εύστοχα τόνισε πρὶν από πολλά ό χρόνια ό Μπόουρα.

● Ζητείται πνευματιυός ηηδεμόνας

Καί τέταρτο περιοδικό άρχισε νά βγαίνει στην πόλη μας. Συντάκτης του ό φίλος Λάμπρος Μάλαμας. «Αφήστε όλα τὰ λουλούδια ν' ανθίσουν» έλεγε ένας συμπολίτης στη συντροφιά του. Άλλος όμως, με μυαλό οργανωτικό (παλιός φαλαγγίτης του Μεταξά θά ήταν), παραπονέθηκε: «Κρίμα, είπε, νά μήν υπάρχει ένας άνθρωπος ικανός νά κηδεμονεύει όλες αυτές τις πνευματικές έκδηλώσεις...».

Κι όμως υπάρχει καί ποραυπάρχει. Κι αν δέν τόν ξέρετε, ρωτήστε τή Γιαννιώτικη έφημερίδα «Κήρυξ». Είναι υπέρ τής κηδεμονίας.

● 'Ο κ. Γεωργούλης υι οί προυαταλήψεις

'Ο κ. Γεωργούλης δέ λέει νά τὸ βάλει κάτω. Θαρρεῖς καί πάει νά ενισχύσει στον έαυτό του τήν ιδέα πώς κι αυτός παίζει ενεργό ρόλο στα εκπαιδευτικά μας πράγματα. Θυμίζει εκείνους τούς συμπαθητικούς απόστρατους, που πρὶν λίγα χρόνια μαζευόντουσαν στού «Ζαχαράτου» καί σχεδιάζοντας πάνω στα μαρμάρινα τροπέζια του καφενείου τις πολεμικές επιχειρήσεις μοίραζαν ήττες κατὰ τὸ δοκοῦν. Μὰ ό κ. Γεωργούλης έχει κι έναν πρόσθετο λόγο νά χτυπάει τὰ νέα εκπαιδευτικά μέτρα: Δέ θέλει νά έπιτύχει ή μεταρρύθμιση. Καί δέ θέλει νά έπιτύχει, γιατί τὸ δόκό του πέραςμα από τή Γενική Γραμματεία του Υπουργείου Παιδείας σημειώθηκε μονάχα με υπογραφές κάτω από έγγραφο «τρεχούσης φύσεως», δηλαδή προαγωγές καί μεταθέσεις. Νά βλέπει τώρα τήν υπογραφή ενός άλλου κάτω από νομοθετήματα, που αναμορφώνουν ριζικά τήν Παιδεία μας, αυτό είναι ό καημός του.

Ανάμεσα στ' άλλα λοιπόν διαμαρτύρεται («Καθημερινή» 7—2

—65) γιατί «Ἡ νέα Σχολή (ἡ Φιλοσοφική μας) ἰδρύεται ὡς μονοπωλιακὸν ὑποκατάστημα ἀντιστοίχου Σχολῆς τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν Πανεπιστημίων (προφανῶς ἐννοεῖ τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης). Ἔχουν δὲ ρυθμισθῇ τὰ πράγματα κατὰ τρόπον ἐπιτρέποντα νὰ ἐγκαθιδρυθῇ (τὸ χωρίον προφανῶς νοσεῖ) εἰς τὴν νέαν Σχολὴν διδασκτικὸν προσωπικὸν πειθηνίων εἰς τὰς προσφιλεῖς εἰς τὸ μεταρρυθμιστικὸν συγκρότημα προκαταλήψεις».

Λυπούμεθα πολὺ, κ. Γεωργούλη, μὰ ἐμεῖς ὅλοι ἐδῶ κάτω θεωροῦμε εὐτύχημα αὐτὸ ποὺ ἐσεῖς θεωρεῖτε δυστύχημα. Κάτι καταλαβαίνουμε κι ἐμεῖς ἀπὸ προκαταλήψεις.

● Κινηματογραφικὴ Λέσχη

Ἀπὸ τὸν περασμένο Δεκέμβριο λειτουργεῖ στὴν πόλιν μας Κινηματογραφικὴ Λέσχη, ποὺ ἰδρύθηκε ἀπὸ τὸν Μορφωτικὸ Ὀμιλὸ «Ἐλεύθερη Σκέψη» καὶ ἔχει ἐγγράψει κάπου τετρακόσια μέλη. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ οὐσιώδεις προσπάθειες γιὰ τὴν αἰσθητικὴ καί, γενικώτερα, τὴν πνευματικὴ καλλιέργεια τοῦ κοινοῦ μας.

Ἔχει τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἰδεῖ κανεὶς ἔργα ποὺ ἄφησαν ἐποχὴ στὴν ἱστορίαν τοῦ Κινηματογράφου ἢ τοῦ δώσανε καινούριες κατευθύνσεις καὶ ποὺ δὲν εἶναι εὐκόλως νὰ τὰ βρεῖ στὶς ἄλλες κινηματογραφικὰς αἰθούσες.

Πρέπει νὰ συγχαροῦμε τὴν «Ἐλεύθερη Σκέψη», γιατί κατάφερε (καὶ μάλιστα χωρὶς κηδεμονίας) νὰ μᾶς δώσει κάτι ποὺ μᾶς ἔλειπε. Εὐχόμεσθε νὰ εἶναι τὸ ἴδιο οὐσιώδεις κι οἱ μελλοντικὲς προσφορὲς της.

● Ἡ παρουσίαση τῶν ποιητῶν

Ἡ «Ἐνδοχώρα» ἀρχίζει ἀπὸ τοῦτο τὸ τεῦχος νὰ παρουσιάζει σύγχρονους Ἑλλήνες ποιητὲς, μὲ μελέτη γιὰ τὸ ἔργον τοῦ καθενὸς καὶ σύντομὴ ἀνθολόγησίν του.

Σκοπὸς μας εἶναι νὰ δώσουμε στοὺς ἀναγνώστες τὴ δυνατότητα νὰ γνωρίσουν πιὸ συστηματικὰ τὴ νεώτερη ἑλληνικὴ ποίηση, ἐπισημαίνοντας τὶς περιπτώσεις ποὺ παρουσιάζουν τὸ μεγαλύτερο ἐνδιαφέρον καὶ ποὺ σημαδεύουν τὴν πορείαν τῆς λογοτεχνίας μας.

Ἡ σειρά ποὺ θὰ ἀκολουθήσουμε στὴν παρουσίαση δὲν θὰ εἶναι ἀξιολογικὴ, ἀλλὰ θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὴν προσφορὰ τῶν συνεργατῶν μας. Τὸν ποιητὴ Παπαδίδισα, μὲ τὸν ὁποῖον ἀρχίσουμε, τὸν κάνει καὶ ἐπίκαιρον ἢ βράβευσή του μὲ τὸ φετινὸ Κρατικὸ Βραβεῖο γιὰ τὴν ποίηση.